

ΣΥΜΒΟΛΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑΝ
ΤΗΣ
ΕΜΠΝΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΦΥΪΑΣ
ΚΑΤΑ
ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

ΕΝΔΙΣΙΜΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
Μ. ΑΥΘΕΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας

Ἄδεια τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὑπ' ἀριθ. 412
καὶ ἡμερομ. 17 Ἰανουαρίου 1885 (17 Ἰουλίου 1883).

ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΔΕΙ
LORENZ & KEIL

ΕΝ ΛΕΙΨΙΑ
TH. STAUFFER

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΔΕΙ

Τύποις I. ΠΑΛΛΑΔΑΡΗ

1889

ΣΥΜΒΟΛΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑΝ

ΤΗΣ

ΕΜΠΝΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΦΥΪΑΣ

ΚΑΤΑ

ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

ΕΝΔΙΣΙΜΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Μ. ΑΥΘΕΝΤΟΠΟΥΔΟΥ

Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας

Ἄδεια τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδείσεως.

ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ
LORENZ & KEIL

ΕΝ ΛΕΙΨΙΑ
TH. STAUFFER

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Βιβλιοπωλείον τῆς Ἑστίας

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Τύποις Ι. ΠΑΛΛΑΜΑΡΗ

1889

SISMANTOGLIO

ΤΗ: ΙΕΡΑ: ΜΝΗΜΗ:

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΑΡΙΦΗ

ΤΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΜΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΜΠΝΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΦΥΪΑΣ

ΚΑΤΑ

ΠΛΑΤΩΝΑ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ¹

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀνεπτύχθησαν αἱ παλαιόταται τῶν Ἑλλήνων θρησκευτικαὶ δοξασαί, συνέτεινε πρῶτιστα πρὸς μὲν ὁμορφωσιν τελείου καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος καὶ βαθμηδὸν εἰς προπαρασκευὴν τῶν πρωτογενῶν φιλοσοφικῶν θεωρημάτων. Ἄφ' ἑτέρου ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου παρεῖχε τὸν ἰδανικώτερον τύπον τῆς καθ' ἡμέραν διαίτης καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἰδεῶν, στενὴ δὲ πρὸς τὴν φύσιν συνάφεια συνεπλήρου τὴν ὑπέροχον περὶ κόσμου ἀντί-

1) Ὁ καθ' ἡμᾶς ὄρος ἔμπνευσις, ἣν οἱ ἀρχαιότεροι ὀνόμαζον ἐνθουσιασμόν, (θεῖαν) ματίαν, ἐπίπνοϊαν, καθιερώθη τὸ πρῶτον ἐν γραφικαῖς ῥήσεσιν ἢ καὶ ἐν συγγραφαῖς τῶν Πατέρων πρὸς δῆλωσιν τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας, εὐκόλως ὅμως ἀνάγεται καὶ εἰς παλαιότερα κείμενα. Παρ' Ὀμήρῳ ἤδη τίθεται τὸ ἔμπνευεν παρὰ τὸ μένος (Ἰλ. Ο, 262: «Ὡς εἰπὼν ἔμπνευσε μένος μέγα ποιμένι λαῶν.» Πρβλ. Κ, 482, Ρ, 456, Τ, 159, Υ, 110 καὶ ἄλλ.), παρὰ δὲ Ἡσίοδῳ (Θεογ. 31) λέγεται: «Ἐνέπνευσαν δὲ μοι (Μοῦσαι) αὐδὴν θεῖην». — Παρὰ τοὺς ποιητὰς καὶ ὁ Ξενοφῶν ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ῥήματος (Συμπόσ. IV, 15, Ἑλλ. Ζ'. IV, 32), ὁ δὲ Πλάτων μνημονεύει αὐτῆς τῆς παραθεθειμένης ὁμηρικῆς φράσεως (Συμπόσ. 179, Β), ἀλλ' οὐδαμῶς τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων ἀπαντᾷ ἢ λέξις. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ὁ Πλούταρχος (Ἠθ. 421, Β) λέγει κατὰ τὴν παρ' ἡμῶν τοῦ ῥήματος ἐκφορὰν: «Εἰς ματικὴν ἐνεπνεῖτο μίαν ἡμέραν ἔτους ἐκάστου», ὁ δὲ (ψευδο-) Λουκιανὸς (Διάλογ. π. Ἡσίοδ. 9):

ληψιν.¹ Ἐν ταῖς ποικίλαις τῶν μύθων διαμορφώσεσι, δι' ὧν ἀποζωγραφεῖται τοῦ ὄλου ἔθνους ὁ χαρακτήρ, ἀναδεικνύεται ἡ αἰσθηματικὴ χάρις τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως, εὐθύς δὲ ἀπὸ τοῦ μύθου τῆς Κόρης βλέπομεν συνδεομένην πρὸς τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὸν χειμῶνα, εὐφρόσυνόν τινα τῆς ψυχῆς ἔκστασιν ἢ ἄθυμον καταβολήν. Αἱ προσωποποιήσεις τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ φαινομένων παρέχουσιν οὐ μόνον τὴν κλίμακα πάντων τῶν αἰσθηματικῶν τόνων, ἀλλὰ καὶ τελείαν ἀρμονίαν ἐν παραλλαγαῖς παντοίων τῆς ψυχῆς διαθέσεων.² Ἐντεῦθεν ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῶν καλολογικῶν³ καὶ ἐλευθέρων τῆς ἐλληνικῆς θρησκείας ἀρχῶν

«Οὐδὲν ἦδεῖς τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τις ἔμπροσθα δαιμόνιος ἐρεποῖαι σοὶ τὰ μέτρα». Πρὸς. Εὐστάθιον (Εἰς Ἰλ. σ. 1178, 9.): «Ἐκ δὲ τοῦτου τοῦ ἔμπνεῖν καὶ ἔμπρους ὁ ἔρθεος καὶ κάτοχος καλεῖται». — Παλαιῶν μὴ διασωθεῖσαι περὶ ἐνθουσιασμοῦ παραγματεῖαι καταλέγονται παρὰ Bernays, Grundzüg. d. verl. Abhandl. d. Aristot. üb. Wirk. d. Trag., Berl. 1880, σ. 90 καὶ ἐξ.

1) Vischer, Aesthetik II, 2. σ. 460: Naturwüchsig wie die ganze Bildung dieses Volkes war, liberal, sinnlich, sittlich, so musste auch sein Ideal sein, das Geistige musste in ihm in die ganze Leiblichkeit ohne Rest von Innerlichkeit ergossen, musste «leibliche innerliche Gegenwart sein», κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Hegel.

2) Πρὸς. Preller, Demeter u. Persephone, Hamb. 1837, σ. 241, § 10: Analogien der allegorisch-sentimentalen Anschauungsweise, welche sich in der Mythe vom Raube Kore's ausspricht. Καὶ αὐτὰ ἄλλως αἱ διαρκεῖς ἀντιθέσεις τῶν ὑπερανθρώπων χαρακτήρων, αἷον τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν τοῦ Πλούτωνος, ἀπέδρασαν εἰς ὄφελος τῆς ποιητικῆς χρήσεως. Πρὸς. αὐτόθ. σ. 249 καὶ σημ. 18. Ὁ Vischer (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 448) ἐπάγει: «Hier nur zeigten die Griechen ihre ganze Liebenswürdigkeit: es ist ihr unendlicher Fortschritt, dass sie den geistreichen Leichtsinn hatten, aus symbolischen Acten Geschichtlichen zu machen und den Grund, die ursprüngliche Bedeutung zu vergessen». Πρὸς. Pfeleiderer, Das Wesen d. Religion, Leipz. 1869, σ. 84 καὶ ἐξ., 408 καὶ ἐξ.

3) Hegel, (Vorl. über die) Philosophie d. Religion II

ὑπῆρξεν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ παράστασις τῶν κοινῶν δοξασιῶν διὰ ποιητικῶν ἀλληγοριῶν καὶ ἡ ἀποτύπωσις ἐκάστου ὑποκειμένου τῆς λατρείας εἰς καλλιτέχνημα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πρῶτος ἀνακίνησις τῶν στοιχειωδεστέρων τῆς ἠθικῆς ζητημάτων, ἅτινα μετ' ἄλλων ἐννοιῶν συνδυασθέντα καὶ συμπροαχθέντα ἀπήρτισαν τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν.¹

Οἱ πρῶτοι ἐρμηγεῖς τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως, πολλαχῶς συντελέσαντες εἰς ἐξωραϊσμόν αὐτῆς διὰ τοῦ ἄσματος καὶ τῆς τέχνης καθόλου,² ἀπέβλεπον κυρίως, τῇ ἰδίᾳ ὑπέικοντες ἐμπνεύσει, εἰς τελείωσιν τοῦ προχείρου καλλιτεχνήματος, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ μεθ' Ὀμη-

(Werk. B. 12, 2), σ. 102: Die griechische Religion ist die Religion der Schönheit. In den griechischen Göttern ist eine geistige Grundlage, indem sie aber gegenständlich vorgestellt sind, so kommt ein Naturelement herein: sie haben das Natürliche in ihrer Manifestation; si sind gemacht, gedichtet (Zusammenhang zwischen Denken und Dichten) nicht erdichtet: dieses Produkt aber ist als das Wesentliche gewusst, es ist ein Geistiges, das nicht das Natürliche verkümmert ist, sondern dieses hat selbst nur die Bedeutung des Geistigen, indem es schön ist.»

1) Zeller, Die Philos. d. Griech. I,⁴ σ. 43: «Indem die griechische Religion auf einer aesthetisch idealen Weltansicht beruhte, und alle Aufforderungen zur künstlerischen Darstellung dieser Weltansicht in sich trug, musste sie auch mittelbar auf das Denken anregend und befreiend einwirken, und der wissenschaftlichen Darstellung der Dinge vorarbeiten.»

2) Hegel, (Vorles. üb. d.) Aesthetik, I (Werk. B. 10, 1), σ. 131: «So war bei den Griechen die Kunst die höchste Form, in welcher das Volk die Götter sich vorstellte, und sich ein Bewusstsein von der Wahrheit gab. Darum sind die Dichter und Künstler der Griechen die Schöpfer ihrer Götter geworden, d. h. die Künstler haben der Nation die bestimmte Vorstellung von Thun, Leben, Wirken des Göttlichen, also den bestimmten Inhalt der Religion gegeben.»

ρον ποιήσις πρόκειται μὲν πρότυπον κάλλους, συμμετρίας καὶ εὐρυθμίας, οὐδόλως ὅμως ἀναγράφει καὶ τοὺς κανόνας ἢ οἰανδήποτε θεωρίαν τῆς τέχνης, καθ' ἣν συνετέθησαν ἢ δεόν ὅπως κρίνονται τὰ ἔργα ἐκεῖνα.

Οὐδὲν ἤττον ὅμως μία καὶ μόνη ἰδέα, ἧς ἄπτεται ἤδη καὶ ὁ ἀρχαιότερος τῶν Ἑλλήνων ποιητής, ὑποδηλοῖ τὰ ἀμυδρὰ ἔγνη τῶν πρώτων τῆς καλλολογίας ἀρχῶν, διατελεῖ δὲ μέχρι τινός τὸ ἀποκλειστικὸν ζήτημα, πρὸς οὗ τὴν ἐπίλυσιν ἕκαστος σχεδὸν τῶν παλαιῶν ποιητῶν ἐξήνεγκεν ἐμμέσως ὁμοιόμορφον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γνώμην. Αἱ πρὸς τὴν Μοῦσαν ὁμηρικαὶ ἐπικλήσεις οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ὑπεμφαίνουσιν εἰμὴ τὴν ἰδέαν τοῦ ποιητοῦ περὶ τοῦ θείου τῆς ἐμπνεύσεως δώρου, ἀλλ' ἡ ψυχικὴ αὐτῆ διάθεσις προϋποθέτει καθ' Ὁμηρον ἤδη ἀπλῶς τὴν ἰδιοφυίαν, ἧτις οὐδαμῶς ἀποκλείει καὶ ἄλλην τινὰ μόρφωσιν ἐφ' ᾗ καὶ τὸ διπλοῦν τοῦτο προσόν, τὸ τε φυσικὸν καὶ τὸ ἐπίκτητον, προσάγεται ὡς κεκτημένος ὁ περιβόητος ἐν Ἰθάκῃ αἰοδὸς Φῆμιος, ἐμπεφορημένος μὲν οἴκοθεν θείας μελωδίας, αὐτοδίδακτος δ' ἅμα.¹ Ὅτι δὲ πάντες οἱ μετέπειτα ποιηταὶ ἀπὸ Ἡσιόδου² μέχρις Εὐριπίδου ἠρέσκοντο τῇ τοιαύτῃ ἀναγωγῇ τῆς ἰδίας αὐτῶν τέχνης εἰς θείαν

1) Ὁδ. X, 347: «αὐτοδίδακτος εἰμι, θεὸς δὲ μοι ἐν φρεσὶν οἶμας παντοίας ἐνέφυσεν».

2) Ed. Müller. *Gesch. d. Theorie d. Kunst bei d. Alten*, Bresl. 1834—37, I, σ. (9 καὶ ἐξ.) 222. Λεκτικὴν ὅμως μόνον σύγκρισιν ἐπιδέχονται οἱ στίχοι τῆς Θεογονίας (27—28) πρὸς τὸ ὁμηρικόν (Ὁδ. T, 203): «Ἴσχε ψεύδεια πολλὰ λέγων ἐτίμοισιν ὁμοῖα», οὐδ' ἔχει χώραν ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τῆς γνησιότητος αὐτῶν, ἀπλῆν ἐκφραζόντων ὁμολογίαν τοῦ ποιητοῦ περὶ ἐλευθέρως διακοσμησεως τῆς μυθικῆς παραδόσεως. Συντόμως ἐκτίθεται τὸ πρᾶγμα παρὰ Böckh, *Encykl. u. Methodol. d. philol. Wissensch.*² (Klussmann), σ. 567: «Dass Homer ausschmückt, dass überhaupt die alten Dichter durch ihren Reiz und ihre geflügelte Kunst vieles falsch schminkten, hat schon Pindar erkannt (Ἰδ. Νερ. Ἰδ. VII, 30). Auch bei Hesiod (ἐνθ. ἀνωτ.) singen die Musen: «Ἴδμεν ψεύδεια πολλὰ λέγειν ἐτίμοισιν ὁμοῖα».

ἀρχήν, φαίνεται οἰκεῖον καὶ πρὸς τὴν φύσιν τῆς ποιήσεως καὶ πρὸς τὴν τάσιν τῶν τε παραδεδομένων καὶ τῶν συγχρόνων ἰδεῶν, ὧν οὐδ' αὐτὸς ὁ Πλάτων βραδύτερον ὑπάρχει ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος, ἐνασμενίζων τῇ χρήσει τοῦ ὁμηρικοῦ λεξιλογίου καὶ μάλιστα περὶ συγγενῶν ζητημάτων προκειμένου.¹

Εὐθύς δὲ καὶ ἡ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία οὐδαμῶς παρῆιδε τὸ ἡμέτερον ζήτημα. Ὁ μελαγχολικὸς τὸ ἦθος καὶ σοβαρὸς τὸν χαρακτήρα Ἐμπεδοκλῆς,² δεινὸς αὐτὸς ῥήτωρ³ καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ ποιήσει διατρίψας,⁴ ἄπτεται πῶς πρῶτος τοῦ ἡμετέρου ζητήματος. Οὗτος τοῦλάχιστον κατὰ πρῶτον ὑπέδειξεν ὑπὸ φυσιολογικὴν ἔποψιν τὴν διαφορὰν τῶν κράσεων, πρὸς ψυχικὰς σχετιζομένων διαθέσεις, ὥρισε τὴν φύσιν τῶν αἰσθημάτων καὶ διέκρινε παρὰ τὴν νοσηρὰν μανίαν ὑψηλότεραν τινὰ θρησκευτικὴν ἐμπνευσιν,⁵ καίπερ δ' ἐξόχως ἐκτιμῶν τοὺς ποιητάς, ὧν ὑπισχνεῖται τὴν μετὰ θάνατον ἀποθέωσιν πρὸς τοῖς μάντεσι καὶ ἰατροῖς,⁶ κατέκρινεν ὅμως τοὺς ἀπαρ' αὐτοῖς περὶ θεῶν ὡς ἀνθρωποειδῶν ὄντων μύθους.⁷

1) Συμπ. 179, A: «Οὐδεὶς οὕτω κακός, ὃν τινα οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Ἔρως ἐνθεον ποιήσῃε πρὸς ἀρετήν, ὡς ὁμοῖον εἶναι τῷ ἀρίστῳ φέσει, καὶ ἀτεχνῶς, ὃ ἔφη Ὁμηρος, μένος ἐμπνεῦσαι ἐπίοις τῶν ἠρώων τὸν θεόν, τοῦτο ὁ Ἔρως τοῖς ἔρῳσι παρέχει γιγνόμενον παρ' αὐτοῦ.» — Περιαιτολογῶν δὲ τρόπον τινὰ ὁ Σωκράτης καὶ σπυδαζῶν ἅμα ἐν τοῖς Νόμοις (VII, 811, C) λέγει: «Νῆν ἀποβλέψας πρὸς τοὺς λόγους, οὐκ ἐξ ἔω μέχρι δένδρου δὴ διεληλύθαμεν ἡμεῖς, ὡς μὲν ἐμοὶ φανόμεθα, οὐκ ἄνευ τινὸς ἐπιπνοίας θεῶν, ἔδοξαν δ' οὖν μοι παντάπασι ποιήσει τινὶ προσομοίως εἰρήσθαι.» πρόκειται δ' ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ παιδαγωγικῆς ἐκτιμήσεως ποιημάτων.

2) Ἀριστοτ. Πρέβλ. Α'. I. 953^a26.

3) Σάτυρος παρὰ Διογ. Λαερτ. VIII, 58.

4) Ἀριστοτοτέλης παρὰ τῷ αὐτῷ VIII, 57.

5) Zeller, ἐνθ. ἀνωτ. I,⁴ σ. 729 σημ. 1., 726 σημ. 3., 4. καὶ 6. Πρέβλ. Ed. Müller, ἐνθ. ἀνωτ. I, σ. 231 (σημ. 19.).

6) Κατὰ τὸ παρὰ Mullach (Philos. Graec. Fragm. I) 457. ἀπ.

7) Ἀρμωνίου, εἰς τὸ περὶ Ἑρμην. (Aug. Brandis, Schol. in Aristot.) 135^a22.

Ἡ τοῦ Δημοκρίτου περὶ τοῦ προκειμένου γνώμη ἐξηγητέα διὰ τῶν περὶ εἰδώλων¹ ὑλιστικῶν αὐτοῦ δοξασίων, καθ' ἃς, νομιζῶν τὴν ἔμπνευσιν ἀπαράιτητον τῆς ποιητικῆς φύσεως στοιχείον,² συνῆπτεν αὐτὴν πρὸς ἕτερον τοῦ ἀρίστου τῶν ποιητῶν προσόν, ἦτοι τὴν τεχνικὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ οἰκονομίαν, λέγων περὶ Ὀμήρου, ὅτι «φύσιος λαχὼν θεαζούσης ἐπέων κόσμον ἐτεκτῆνατο παντοίων».³

Ἄλλὰ κυρίως οἱ σοφισταί, οἵτινες περὶ πασῶν τῶν ἐπικρατουσῶν πεπ. ιθήσεων ἐξέφρασαν νεωτεριστικόν τινα δισταγμὸν, ἥμιστα ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκευτικὴν περὶ ἔμπνευσεως παράδοσιν, εἰσῆγαγον δὲ πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ ἀπκγγελλομένου λόγου νέον στοιχείον, τὸ τῆς παιδεύσεως καὶ τριβῆς. Οὕτως ὁ Πρωταγόρας τὴν χρησιμότητα τῆς ἰδιοφυίας θεώρει βεβαίαν ὑπὸ τὸν ὄρον καὶ μόνον τῆς ἐνδεδεγούσης περαιτέρω ἀσκήσεως.⁴ Καίτοι δὲ περὶ ῥητορικῆς πρὸ πάντων ὁ λόγος, ἀξιοσημεῖωτος ὅμως

1) Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. I,⁴ σ. (846) 839 καὶ σημ. 1.

2) Cic. Divin. I, 37, 80: «negat enim sine furore Democritus quonquam poetam magnum esse posse». Δημόκριτος παρὰ Κλήμ. τῷ Ἀλεξ., Στρωμ. VI, 698, B: «Ποιητὴς ἄσσα μὲν ἄν γράφῃ μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἱεροῦ πνεύματος καλὰ κάρτα ἐστί.» Ἐτέρας τῶν πλκκίων μαρτυρίας καταλέγει ὁ Müller, ἔνθ. ἀνωτ. I, σ. 225, σημ. 6.

3) Παρὰ Δίων. Χρυσ. στ. Λόγ. 53. ἐν ἀρχ.

4) Ἴδε Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. I,⁴ σ. 933 καὶ ἐξ., ὅστις παρατιθέμενος (ἐκ τῶν τοῦ Cramer, Anecd. Graec. e cod. paris. I, σ. 171. 72., πρὸς A. B. Kriche, Forschung. auf d. Geb. d. alt. Philos. Gött. 1840, σ. 130 σημ. 1.) τοὺς λόγους τοῦ Πρωταγόρου (ἐν σ. 1002, σημ. 1. — «Φέσεις καὶ ἀσκήσεως διδασκαλία δεῖται καὶ ἀπὸ νεότητος δὲ ὀρξαμένους δεῖ μαρθάνειν») ἐπάγει: «Hierin ist bereits die Frage angedeutet, welche Plato am Anfang des Meno aufwirft und welche die alte Philosophie seit Sokrates so lebhaft beschäftigt hat, wie sich die Belehrung einerseits zur Naturanlage, andererseits zur sittlichen Uebung verhalte. Πρὸς αὐτὸ. 1013 καὶ ἐξῆς.

ὑπάρχει ἡ διαρκὴς αὐτοῦ ἐπιμονὴ ἐπὶ τῇ μετοξὺ τέχνης καὶ μελέτης ἀλληλεγγύῃ.¹

Τοιαῦτα ὑπαινίσσεται περὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος ἡ φιλοσοφία τῆς τέχνης πρὸ τοῦ Σωκράτους, οὐ ὁ μαθητὴς περιλαβὼν αὐτὰ ἐν τῷ ἰδίῳ συστήματι ὑπήγαγεν εἰς ἐπιστημονικωτέρας ἀρχάς.

Αἱ περὶ τέχνης καθόλου ἀποφάνσεις τοῦ Πλάτωνος, συμπίπτουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὰς ἀρχάς τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτοῦ δογμάτων ἢ μάλλον συμπληροῦσαι καὶ ἐρμηνεύουσαι αὐτά, συγχωνεύονται ἐν τῷ ὅλῳ συστήματι τοῦ φιλοσόφου καὶ δυσκόλως ἐπιδέχονται οἰανδὴποτε διαμόρφωσιν εἰς ἰδίον τι σύνολον. Παρὰ τὴν ἐντελῆ ὅμως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ταυτότητα² καὶ τὴν δυσδιάκριτον τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν γνωρισμάτων διαφορὰν,³ παρατίθεται ἡμῖν ἐν τῷ Συμποσίῳ ἡ γνησία εἰκὼν τοῦ καλοῦ,⁴ ἐξάιρεται δ' ἐν τῷ Φαίδρῳ ἡ ὑπὲρ τᾶλλα

1) Στοβ., Ἀνθολ. XXIX, 80: «Πρωταγόρας ἔλεγε, μηδὲν εἶναι μήτε τέχνην ἄνευ μελέτης μήτε μελέτην ἄνευ τέχνης.» Πρὸς Ueberweg (Heinze⁶), Grundr. d. Gesch. d. Philos., I, σ. 90 καὶ ἐξ.—Ὅποιος δὲ τελειότερος ἐπιδεκτικὴ ἐγένετο ἡ τοιαύτη τέχνη ἐμφαίνει ὁ σωκρατικὸς ἔπαινος ὑπὲρ τοῦ χαλκιδονίου Θρασυμάχου ἐν Πλάτ. Φαίδ. 267, C: «Ὅργισαι τε πολλοὺς ἅμα δεινὸς . . . καὶ πάλιν ὠργισμένους ἐπάθων κηλεῖν».

2) Τίμ. 87, C: «πᾶν τὸ ἀγαθὸν καλόν», Γοργ. 474, C: «ταῦτόν καλόν τε καὶ ἀγαθόν».— Πρὸς Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. II, 1,³ σ. (4) 795 καὶ ἐξ. Steinhart (ἐν Pl.'s. Werk. übers. v. H. Müller), IV (Einl. z. Gastm.) σ. 251, 261 καὶ ἐξ.

3) Φίληβ. (64, E: «νῦν δὲ καταπέφραγεν ἡμῖν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ δόξα εἰς τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν: μετρίτης γάρ καὶ συμμετρία κάλλος δὴσον καὶ ἀρετὴ πανταχοῦ συμβαίνει γίγνεσθαι.») 65, A.

4) 210, E: «πρῶτον μὲν αἰεὶ ὄν καὶ οὔτε γιγνόμενον, οὔτε ἀπολλόμενον, οὔτε ἀφανόμενον, οὔτε φθίνον, ἔπειτα οὐ τῇ μὲν καλόν, τῇ δ' αἰσχρόν, οὐδὲ τοτὲ μὲν, τοτὲ δ' οὐ, οὐδὲ πρὸς μὲν τὸ καλόν, πρὸς δὲ τὸ αἰσχρόν, οὐδ' ἔθθα μὲν καλόν, ἔθθα δ' αἰσχρόν, ὡς τίσι μὲν ὄν καλόν, τίσι δ' αἰσχρόν . . . αὐτὸ καθ' αὐτὸ μεθ' αὐτοῦ μονοειδὲς ὄν . . . μήτε πλέον μήτε ἔλαττον γίγνεσθαι μήτε πάσχειν οὐδέν.» — Αἰτ. 211, E: «εἰ λιχρῆς, καθαρὸν, μὴ ἀνάπλεον σαρκῶν τε ἀνθρωπίνων καὶ

ὑπεροχὴ αὐτοῦ καὶ λαμπρότης, ἥτις καθίστησιν αὐτὸ ἐρασμιώτατον τῆ ἡμετέρᾳ ψυχῇ.¹

Πρόχειρος ἀναγωγὴ τῆς περὶ τέχνης θεωρίας πρὸς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας προσδιορίζει ἀκριβῶς τὰς παρὰ τοῦ καλλιτέχνου ἀπαιτήσεις τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου. Καθ' ὃν τρόπον διακρίνονται πρὸς ἀλλήλας ἐπιστήμη καὶ δόξα,² κατὰ τὴν παλαιότεραν τῶν ἔρων ἐκφορὰν, μετὰ τῆς σὺτῆς αὐστηρότητος χωρίζεται καὶ ἡ ἐμπειρία ἀπὸ τῆς τέχνης.³ Τὴν αὐτὴν κλίμακα τῆς ἀντιθέσεως διατρέχουσιν οἱ ἐξ ἔθους καὶ μελέτης, καὶ οἱ μετὰ φιλοσοφίας καὶ νοῦ τὴν ἀρετὴν ἐπιτηδεύοντες.⁴ Φύσις ἢ τύχη ἢ θεία μοῖρα⁵ ἀποτελοῦσι πολλάκις τὰ κύρια αἷτια πράξεως ἀγαθῆς,⁶ ἥς ὅμως τὴν ἀξίαν διακυβερτῆ ἡ φιλοσοφία, ἐξαίρουσα μόνην τὴν μετὰ φρονήσεως ἀληθῆ ἀρετὴν.⁷ Τὴν δὲ ἡδονὴν καὶ λύπην χαρακτηρίζων ὡς κινήσεις τῆς ψυχῆς ἐπικαλεῖται καὶ πάλιν τὴν ἐπέλευσιν τῆς φρονήσεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐν αὐτῇ ἰσορροπίας.⁸ Ἄλλοτε πάλιν ἀπαριθ-

χρωμάτων καὶ ἄλλης πολλῆς φωνῆς θνητῆς, αὐτὸ τὸ θεῖον καλόν, μονοειδές.

1) 249, D καὶ ἐξ.

2) Συμπ. 202, A: « Τὸ ὀρθὸν δοξάζειν καὶ ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι οὐκ οἶσθα ὅτι οὐτε ἐπίστασθαί ἐστιν.—ἄλογον γὰρ πρῶγμα πῶς ἂν εἴη ἐπιστήμη; »—Πολιτ. VI, 506, C: « οὐκ ἤσθησαι τὰς ἄνευ ἐπιστήμης δόξας, ὡς πῶσαι αἰσχυραί; . . . ἢ δοκοῦσι τί σοι τυφλῶν διαφέρειν ὁδὸν ὀρθῶς πορευομένων οἱ ἄνευ νοῦ ἀληθῆς τι δοξάζοντες; »

3) Γοργ. 465, A: « τέχνην δὲ αὐτὴν οὐ φημι εἶναι ἀλλ' ἐμπειρίαν, ὅτι οὐκ ἔχει λόγον διδοῦναι οὐδένα ὧν προσφέρει, ὅποι' ἄττα τὴν φῆσιν ἐστίν, ὥστε τὴν αἰτίαν ἐκάστου μὴ ἔχειν εἰπεῖν· ἐγὼ δὲ τέχνην οὐ καλῶ, ὃ ἂν ἡ ἄλογον πρῶγμα. »

4) Φαιδ. 82, A καὶ ἐξ.

5) Zeller, ἐνθ. ἀνωτ. Η, 1, ⁸ σ. 497, σημ. 3.

6) Πολιτ. II, 366, C: « θεία φῆσει δυσχεραίνων τὸ ἀδικεῖν ἢ ἐπιστήμην λαθῶν ἀπέχεται αὐτοῦ. »

7) Φαιδ. 69, A καὶ ἐξ.

8) Τιμ. 64, B: « Τὸ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν εὐκίνητον, ὅταν καὶ βροχῶν πάθος εἰς αὐτὸ ἐπιπίπτει, διαδίδωσι κύκλω μόρια ἕτερα ἐτέροις ταῦτόν ἀπεργαζόμενα, μέχρι ἂν ἐπὶ τὸ φρόνημιον ἐλθόντα ἐξαγγεῖλη τοῦ ποιήσαντος τὴν δύναμιν. »

μῶν τὰ παρὰ θεῶν δωρήματα παραδέχεται συγγενῆ τινα τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἔξωθεν ἀρμονίαν διάθεσιν, ἐντέλλεται ἔλλογον αὐτῆς ἀπόλαυσιν καὶ ἐλπίζει ἐκ ταύτης μόρφωσιν ἐκείνης, ἀμέτρου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ χαρίτων ἐπιδεοῦς.¹ Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀντὶ τοῦ θεοῦ ὡς ἀξιάγαστον τύπον προσάγει αὐτὸν τὸν φιλόσοφον, μέτρον τοῦτον παντὸς ἐξόχου προσόντος.²

Ἐντεῦθεν οὔτε ἡ ἀφροσύσις πρὸς τὸ καλὸν μονομερῶς οὔτε ἡ ξηρὰ τῶν ἰδεῶν προσοικειώσις συντελοῦσι πρὸς ἀρτιμελῆ μόρφωσιν ἐκείνου, ὅστις προώρισται εἰς ἀποδοχὴν ὑψηλῶν θεωριῶν, καθ' ὃν τρόπον οἱ νέοι ἐν τῇ Πολιτείᾳ³ δέον ὅπως ἀπὸ παντὸς ὠφελῶνται καὶ ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ καλοῦ πέλαγος τετραμμένοι ῥωσθῶσι καὶ αὐξηθῶσι καὶ κατίδωσι τὴν ἐπιστήμην μίαν, οἷα ὑπάρχει, ἢ τοῦ καλοῦ.⁴ Ἀρμονικὴ ἄρα τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τροπὴ πρὸς ὠρισμένον σκοπόν, ἥτοι ἐπὶ τὴν ἰδέαν, δι' ἔρωτος ἅμα καὶ λόγου γινομένη, καθίστησιν ἡμᾶς ἱκανοὺς πρὸς ὑψηλότερα διανοήματα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ περὶ ἰδιοφυίας πλατωνικὴ θεωρία ἀποτελεῖ κοινὴν τὴν βᾶσιν τῶν καλολογικῶν καὶ ἠθικῶν τοῦ φιλοσόφου δογμάτων, εὐκόλος δὲ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μὲν ἐπὶ τῶν δέ. Ὁ Πλάτων διακρίνει εὐφυεῖς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τἀνάπαλιν κακοφυεῖς καὶ ἀφυεῖς κατὰ ταῦτά ταῦτα.⁵ Καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν παραδέχεται ἐγγενῆ τινα παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς τοῦτο

1) Τιμ. 47, D: « ἡ δὲ ἀρμονία ἐγγενεῖς ἔχουσα φωνὰς ταῖς ἐν ἡμῖν τῆς ψυχῆς περιόδοις, τῷ μετὰ νοῦ προσχρωμένῳ Μουσικῆ οὐκ ἐφ' ἡδονῆν ἄλογον . . . χρήσιμος, ἀλλ' ἐπὶ τὴν γερωνίαν ἐν ἡμῖν ἀνάρμοστον ψυχῆς περιόδον εἰς κατακόσμησιν καὶ συμφωνίαν ἐαυτῆς σύμμαχος ἐπὶ Μουσῶν δέδοται. »

2) Πολιτ. IX, 583, B.

3) Αὐτῶ. III, 401, C.

4) Συμπός. 210, D.

5) Πολιτ. III, 410, A, Φαιδ. 96, C, Συμπός. 218, A, Πολιτ. V, 455, B, ἐνθα καὶ ὀρίζεται ἡ εὐφυία. Πρὸς. Ed. Müller, ἐνθ. ἀνωτ. II, σ. 364 καὶ Πλάτ. Πολιτ. II, 365, A, III, 401, C.

ἢ ἐκεῖνο τὸ ἐπιτήδευμα προδιάθεσιν,¹ ἀλλ' ὅτι πρὸς ταύτην ἀπαιτεῖται καὶ περαιτέρω ἀσκήσις καὶ μάθησις ἐδῆλωσεν ἐπίσης σαφῶς.² Σπουδαιστάτη δὲ πασῶν τῶν περὶ τοῦ προκειμένου ἀποφάνσεων αὐτοῦ θεωρητέα ἡ περὶ φιλοσόφου φύσεως, δι' ὅπερ καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ διακρίνονται σαφῶς ἀπὸ τῶν ἄλλων οἱ ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς τοῦτο πεπροικισμένοι.³ Ἐξ ἐτέρας δ' ἀφορμῆς ἀπαριθμούνται τὰ κυριώτερα τῶν φυσικῶν προσόντων, ὅσα προϋποθέτει τὸ τοῦ φιλοσόφου ἐπιτήδευμα.⁴

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω καὶ ἡ περὶ ἐμπνεύσεως πλατωνικὴ θεωρία φαίνεται οἰκοθεν συμπεριλαμβάνουσα τοῦ τε φιλοσόφου ὡς καὶ τοῦ καλλιτέχου ἐν γένει τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, ἡ δὲ γνωστὴ ἐκείνη καταφορά τοῦ Πλάτωνος κατὰ τῶν ποιητῶν ἀνυπερβλήτους παρέχει δυσκολίας πρὸς διακρίβωσιν τοῦ ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, μὴ χωριζομένου μάλιστα τῶν προσόντων τῆς ἰδιοφυίας, μαθήσεως καὶ τῆς ἀδιαλείπτου ἀσκήσεως. — Μελέτη συναρμύζουσα ὑπὸ καλλολογικὸν τύπον τὴν θεωρίαν τῆς ἐμπνεύσεως, ὡς εὔρηται αὕτη ἐκτεθειμένη ἐν ταῖς πλατωνικαῖς συγγραφαῖς, εἴτε παρὰ τῷ ποιητῇ, εἴτε παρὰ τῷ ῥήτορι καὶ αὐτῷ τῷ φιλοσόφῳ—καὶ τούτῳ πρὸ πάντων ἀποδίδεται ἡ δημιουργικὴ ἐμπνευσις—ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν τοῦ ἐφεξῆς λόγου.

1) Πολιτ. II, 370, A: «Πρῶτον μὲν γινεται ἕκαστος οὐ πᾶν ὁμοιος ἐκείτω, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλον ἔργον πράξιν.»

2) Φαῖδρ. 269, D: «Τὸ δύνασθαι ὥστε ἀγωνιστὴν τέλειον γενέσθαι, εἰκόσ, ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἔχειν ὥσπερ τᾶλλα· εἰ μὲν σοὶ ὑπάρχει φύσει ῥητορικῶν εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην· ὅταν δ' ἂν ἐλλείπῃς τούτων, ταυτη ἀτελής ἔσει.—Πρβλ. Πρωτ. 323, D καὶ ἐξ., Θεαιτ. 153, B καὶ ἐξ.»

3) V, 474, B: τοῖς μὲν προσήκει φύσει ἄπτεσθαι φιλοσοφίας... κτ.λ.

4) Αὐτ. VI, 487, A: «ὁ (ἐπιτήδευμα) μήποτε ἂν τις οἶός τε γενοίτο ἰκανῶς ἐπιτηδεῦσαι, εἰ μὴ φύσει εἴη μνήμων, εὐμαθής, μεγαλοπρεπής, εὐχάρις, γίλος τε καὶ ξυγγενής ἀληθείας, δικαιοσύνης ἀνδρείας, σωφροσύνης.»

Τὰ κατὰ τὴν θείαν μανίαν παρὰ Πλάτωνι οὔτε ἐκτεθειμένα εὐρίσκονται ἐν προδιαγεγραμμένη σειρᾷ λόγου οὔτε ἀπῆλλαγμένα τῶν φηνομένων ἐκείνων ἀντιφάσεων, ἃς ἐνίοτε καθίστησιν ἐντελῶς δυσεξηγήτους ἡ συχνῆ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου εἰρωνεία. Διακρίνεται¹ δὲ τῆς νοσηρᾶς τῆς ψυχῆς διαθέσεως ὡς θεία δόσει διδομένη καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργοῦσα,² καὶ ἔχει μὲν σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν ἐκστατικὴν τῶν μάντεων κατάληψιν,³ οὐδὲν ἥττον ὁμως τίθεται ἐν ἴσῃ μοίρᾳ⁴ τῆς φιλοσοφικῆς ὁρμῆς. Ἡ κατ' ἄνθρωπον σωφροσύνη ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐκ θεοῦ μανίαν ταύτην,⁵ ἥτις ὑπάρχει τελειότερόν τι καὶ ἐντιμότερον,⁶ οὐδόλως ἐπαρκεῖ πρὸς καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν, ἀποκλείεται δὲ τῶν ποιητικῶν θυρῶν ἡ τοιαύτη μονομερῆς τῆς ψυχῆς διάθεσις.⁷ Ἀπαλή δὲ καὶ ἄβρατος ψυχὴ ὑπὸ τοῦ πάθους τούτου κατεχομένη ἐγείρεται καὶ ἐκβάλλεται καὶ παράγουσα ὠδὴν ἢ οἰανδῆποτε ἄλλην ποίησιν, δι' ἧς κοσμοῦνται μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα, παιδεύει τοὺς ἐπιγιγνομένους.⁸

1) Φαῖδρ. 269, A: «Μανίας δὲ γε εἶδη δύο, τὴν μὲν ἐπὶ νοσημάτων ἀνθρώπων, τὴν δὲ ἐπὶ θείας ἐξαλλαγῆς τῶν εἰωθότων νομίμων γιγνομένην.»

2) Αὐτ. 224, A.

3) Ἀπολ. 22, B, Μέν. 99, C.

4) Πρβλ. κατωτέρω.

5) Φαῖδρ. 256, B.

6) Αὐτ. 244, D.

7) Αὐτ. 245, A: «ὅς δ' ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θέρας ἀφίκεται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἰκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελής αὐτὸς τε καὶ ἡ ποίησις ἐπὶ τῆς τῶν μαυνομένων ἢ τοῦ σωφρονούντος ἡφανίσθη.»

8) Αὐτ. Πῶς εὐρίσκει ὁ Müller (ἐνθ. ἀνωτ. I, 45) ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις «auf jeden Fall nur eine sehr zwei'teutige Verherrlichung der Poesie» φαίνεται ἄπρουν. Ὁ Schleiermacher (Pl.'s Werke, I, 1, 3 σ. 76) μετατρέπει αὐτὰς εἰς «Eine zarte, heilig geschonte Seele» ἀλλαχού δὲ (αὐτ. Einl. σ. 44) εἰς: «Eine junge und edle Seele eines heranwachsenden hellenischen Knaben» τοῦθ' ὅπερ ἀναμιμνήσκει ἀρ' ἐνός μὲν τὴν

Τοιαύτη σχεδὸν ἢ ἐν τῷ Φαίδρῳ παράστασις τῆς ἐμπνεύσεως αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, οὐχὶ δ' ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὄργανα, ὧν ποιεῖται χρῆσιν ἢ ἐκλογὴν πρὸς καλλιτεχνικήν ἢ καὶ πᾶσαν ἄλλην διανοητικὴν παραγωγὴν. Ἐνταῦθα προφανῶς ἐγένετο συνδιαλλαγή τις πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἰδέας, οὐδ' ἡμελήθη ἢ παράδοσις ἢ μᾶλλον ἢ μυθικὴ παρασκευὴ¹ καὶ ἡ γλῶσσα.²

Ἄλλ' ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐμπνεύσεως συμπίπτει πρὸς τὸν πόθον τοῦ εἰδέναι, ὁ δὲ ἐνθουσιασμός μετὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔρωτος ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν τῆς ὑψίστης τῶν ἐπιστημῶν, καθ' ὃν τρόπον προσομοία τις ψυχικὴ διάθεσις, ὁ θαυμασμός, ὑπετέθη ὡς ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας.³ Ὁ ἔρωσ οὗτος τοῦ καλοῦ, ἰδιαιτάτου προσόντος τοῦ θείου,⁴ ὑπάρχει ἐγγενῆς τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς οὐρανίας αὐτῆς προελεύσεως, τείνει ἀείποτε πρὸς τὰ ἄνω, ἀναμιμνησκομένη τοῦ ἰδανικοῦ ἐκείνου κάλλους· δεδεσμευμένη ὁμως ὑπὸ τοῦ γηγίνου αὐτῆς περιβλήματος ἀναπολεῖ μόνον τὴν μακαρίαν θέαν καὶ φαίνεται μηχανικῶς διακειμένη.⁵ «Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἀνάμνησις ἐκείνων, ἃ ποτε εἶδεν

στενήν τῆς Καλλολογίας πρὸς τὴν Ἥθικὴν συνάρειαν παρὰ Πλάτωνι, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν δικαίαν μομφὴν τοῦ μεταφραστοῦ αὐτοῦ κατὰ τινων ἐκ τῶν νεωτέρων, ἐχόντων (αὐτ. σ. 42): «eine gewöhnliche, unrichtige Vorstellung von Platons Hass gegen die Kunst überhaupt.» Πρβλ. αὐτ. σ. 255.

1) Νόμ. IV, 719, C: «παλαιὸς μῦθος ὑπὸ τε αὐτῶν ἡμῶν αἰεὶ λεγόμενός ἐστι καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι ἐνδοξογόμενος, ὅτι ποιητής, ὅπου ἐν τῷ τρίπῳ τῆς Μούσης καθίσταται, τότε οὐκ ἔμφορον ἐστὶ.» Πρβλ. Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. II, 1,³ σ. 794.

2) Φαίδρ. 244, B: «τό δε μὲν ἄξιον ἐπιμαρτέρασθαι, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν οἱ τὰ ὀνόματα τιθέμενοι οὐκ αἰσχρὸν ἠγοῦντο οὐδὲ ὄνειδος μανίας.»

3) Θεαίτ. 155, D.

4) Φαίδρ. 246, E, 247, D καὶ ἐξ.

5) Αὐτ. 249, D: «ὅταν τὸ τῆδέ τις ὄρων κάλλος, τοῦ ἀληθοῦς ἀγαμιμνησκομένος, περιώται τε καὶ ἀναπτεροῦμενος προθυμοῦμενος ἀναπτέσθαι, ἀδυνατῶν δὲ, ὄρθιός διχηρὸν βλέπων ἄνω, τῶν κάτω δὲ ἀμελῶν, αἰτίαν ἔχει ὡς μανικῶς διακειμένος.» Πρβλ. αὐτ. 250, C. καὶ ἐξ.

ἡμῶν ἡ ψυχὴ συμπορευθεῖσα θεῶ.»¹ Πτεροῦται ἄρα καὶ ἡ τοῦ φιλοσόφου διάνοια, ὑπεράνθρωπος δύναμις κρατύνει τὰ διανοήματα αὐτοῦ, τοιαύτην δὲ καθιέρωσιν καὶ παιδευσιν προϋποθέτει ἢ τελειότης ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς ψυχῆς· οἱ πολλοὶ παρανοοῦσι τοῦτο, ἀγνοοῦντες δὲ τὴν ἐμπνευστὴν ἐκλαμβάνουσι τὴν θείαν μανίαν ὡς παρὰ φροσύνην.²

Ἐν τῇ συνεχείᾳ ταύτῃ τοῦ λόγου περιγράφεται ἐν τῷ Φαίδρῳ αὐτὴ ἡ στιγμή τῆς δημιουργίας, καθ' ἣν ἡ ἐπιδεκτικὴ τοιαύτης ἐκστάσεως ψυχῆ, ὅταν ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἐκλαμψιν τοῦ κάλλους, κατέχεται ὑπὸ τινος φρίκης, καὶ ὑπειρέχεται εἰς αὐτὴν μελαγχολικὸν αἴσθημα φόβου ἢ καταπλήξεως, ἰδρῶς δὲ καὶ θερμότης ἀήθης καταλαμβάνει αὐτήν.³ Τῆς περιγραφῆς ταύτης εἰκονικὸν στοιχεῖον ὑπετέθη ὁ μῦθος τοῦ ἔρωτος, ὅστις ἐναργέστερον ἐκτί-

1) Φαίδρ. 249, C.

2) Αὐτ. 249, D: «ἐξιστάμενος δὲ τῶν ἀνθρωπίνων σπονδαμάτων (ὁ φιλόσοφος) καὶ πρὸς τῷ θεῷ ζυγνόμενος νοθεύεται μὲν ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς παρακινῶν, ἐνθουσιάζων δὲ λέληθε τοὺς πολλούς.»

3) Αὐτ. 259, A καὶ ἐξ. Κατὰ ταῦτα ἐν τῷ Α'. ἀριστοτελικῷ προβλήματι, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς μελαγχολίας τῶν ἐξέχων ἀνδρῶν, λέγονται καὶ περὶ δυσθυμιῶν ἐλόγων τὰ ἐξῆς (I. 954^b16): «Πολλὰκις οὕτως ἔχομεν ὥστε λυπεῖσθαι, ἐφ' ὅτω δὲ, οὐκ ἂν ἔχομεν εἰπεῖν», παραλλήλως δὲ τούτοις εὐρίσκωμεν ἐν Πλάτ. VII, 517, C: «οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες (ἐκ τοῦ νοητοῦ τῆς ψυχῆς τόπου) οὐκ ἐθέλουσι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράττειν, ἀλλ' ἄνω ἐπείγονται αἱ ψυχαὶ αὐτῶν διατρίβειν.» Ὑπερέλλι: βεβαίως ὁ Laas (Idealismus und Positivismus II [Berl. 1882], σ. 79) διορῶν ἤδη ἐν τούτοις: «eine Geringschätzung des Leibes und irdischen Lebens, der aus dem Leibe aufsteigenden Bedürfnisse und Interessen und der zu ihrer Befriedigung nothwendigen Güter und Arbeiten.» ἐξ ὧν δῆθον προσέκυψεν: «ein allen Culturfortschritt lähmender Ascetismus», τοῦθ' ὅπερ προφανῶς ἀντίκειται καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ μάλιστα τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος. Πρβλ. Steinhart, Pl.'s Leben (ἐνθ. ἀνωτ. B. IX), σ. 240, 329 σημ. 94.

θεται ἐν τῷ Συμποσίῳ¹ ὑπὸ τῶν ἐρωτικῶν τῆς Διοτίμας λόγων, ὡς τόκος ἐν καλῷ κατὰ τὴν ψυχὴν, παρέχεται δ' ἐνταῦθα τῷ ποιητῇ ἐντιμοτάτη παρὰ τὸν φιλόσοφον θέσις·² παρὰ τὴν διαλεκτικὴν τούτου μέθοδον, ἧτις χαλιναγωγούσα μετὰ τὴν ἀναγκαίαν παιδευσιν τὴν πρωτογενῆ ὁρμὴν, παρασκευάζει αὐτὸν πρὸς τοὺς οἰκείους συλλογισμούς.³

Τὸν ἐν τῷ Φαίδρῳ περὶ ἐμπνεύσεως λόγον φαίνεται συμπληρῶν ἢ μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἄκρον ἄγων ὁ πλατωνικὸς Ἴων, οὗ ἡ γνησιότης σπουδαίως διαμφισβητεῖται ὑπὸ τινῶν, μετρεῖται δὲ συνήθως πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν διεξάγεται ἡ περὶ ἐμπνεύσεως θεωρία ἐν αὐτῷ καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Φαίδρον.

Διατείνεται δὲ ὁ Σωκράτης παρ' αὐτῷ,⁴ ὅτι ὁ ῥαψωδὸς Ἴων, οὐχὶ ἐκ τέχνης οὐδ' ἔμφρων, ἀλλ' ἐνθεος ὢν καὶ κατεχόμενος ἀπαγγέλλει τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, καὶ μόνα ταῦτα, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ ὑποκριταὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ μελοποιοὶ ἔκφρονες ὑποκρίνονται καὶ ποιοῦσι τὰ ἄριστα τῶν ποιημάτων καὶ μελῶν. Θεία τις δύναμις, ὡς περ ἐν τῇ μαγνήτιδι λίθῳ, κινεῖ τὸν τεχνίτην, ὁμοίαν

1) 206, B.

2) Αὐτ. 209, A: «Εἶσιν οἱ ἐν ταῖς ψυχαῖς κινῶσιν ἔτι μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς σώμασιν, ἃ ψυχῇ προσήκει καὶ κινῆσαι καὶ κινεῖν, . . . φρόνησιν τε καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν· ὧν δὴ εἰσι καὶ οἱ ποιηταὶ πάντες γνησιότεροι καὶ τῶν δημιουργῶν ὅσοι λέγονται εὐρετικοὶ εἶναι.» Πρὸς 210, D.—Ἡ θέσις τοῦ ποιητοῦ (Φαίδρ. 248, D) μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν, τεχνιτῶν καὶ ἄλλων ἐξελέγηθη (Ed. Müller, ἐνθ. ἀνωτ. I, 45, Zeller, ἐνθ. ἀνωτ. II, 1,³ 511, σημ. 3.), ὡς ἡ γνησιότης τοῦ φιλοσόφου περὶ τῶν ποιητῶν ἐν γένει γινώμη. Καὶ τοῦτο μὲν ἀφορᾷ εἰς ἄλλο ζήτημα, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐμπνευσιν τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Συμποσίου εἰσάγει τοὺς δημιουργοὺς προφανῶς ὡς καλλιτέχνους («Künstler» παρὰ Schleiermacher, ἐνθ. ἀνωτ. II, 2,² σ. 299. Πρὸς Aristot. Πολιτ. B, 12. 1273^b18 καὶ Bonitz, Index Arist. 174^b45.

3) Πρὸς Steinhart, ἐνθ. ἀνωτ. IV, 24, 62 καὶ ἐξ.

4) Ἴων 533, C καὶ ἐξ.

ἐντιθεῖσα αὐτῷ ἅμα δύναμιν, δι' ἧς τοῦτ' αὐτὸ καὶ οὗτος ποιεῖ ὅπερ ἡ λίθος. «Οὕτω δὲ καὶ ἡ Μοῦσα ἐνθέους μὲν ποιεῖ αὐτή, διὰ δὲ τῶν ἐνθέων τούτων ἄλλων ἐνθουσιαζόντων ὁρμαθὸς ἐξαετᾶται», ἀπὸ μὲν τῆς Μούσης αὐτὸς ὁ ποιητής, ἀπὸ τούτου ὁ ῥαψωδὸς ἢ ὁ ὑποκριτής, καὶ ἀπὸ τούτων πάλιν οἱ τε ἄκροαταὶ καὶ οἱ θεαταί, ἔσχατοι οὗτοι τῶν ὑπὸ τῆς Μούσης ἀπ' ἀλλήλων τὴν θεῖαν λαμβανόντων δύναμιν.¹ Ὅτι δὲ ἀπλᾶ ὄργανα τῆς θείας δυνάμεως διατελοῦσιν οἱ ποιηταί, ἀπόδειξις τούτου ἐπαρκῆς προσάγεται τὸ κατόρθωμα τοῦ ἄλλως ἀσημάντου ποιητοῦ Τυννίχου τοῦ Χαλκιδιέως, ὅστις οὐδὲν μὲν πρότερον παρήγαγεν ἀξιόλογον μέλος, ἅπαξ ὅμως ἐποίησε τὸν ἄριστον τῶν παιῶνων, ὑπὸ πάντων ἀδόμενον καὶ ὄντως «εὖρημα Μοισῶν», ὡς αὐτὸς ἀπεκάλει τὸ ἴδιον ἔργον. Τὰ κάλλιστα ἄρα τῶν ποιημάτων θεωρητέα οὐχὶ ὡς ἀνθρώπινα ἔργα, ἀλλὰ θεῶν καὶ θεῖα, οἱ δὲ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν εἰμῆ πιστοὶ τῶν θεῶν ἐρμηνεῖς.

Κατὰ ταῦτα ἡ τέχνη φαίνεται ἐν τῷ Ἴωνι ἐντελῶς ἀποκεκλεισμένη τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς, ἧς πρώτη καὶ μόνη πηγὴ προσάγεται ἡ θεία μοῖρα, ἧς πάλιν ἀπλοῖ ὑπηρετεῖται ὀνομάζονται οἱ ποιηταί.² Πρόχειρος παραβολὴ τῆς μονομεροῦς ταύτης ἀποφάνσεως πρὸς τὰ ἐν τῷ Φαίδρῳ³ διδασκόμενα καθίστησι καταφανῆ τὴν ἀντί-

1) Ἴων 535, E: «Ὁ οὖν θεατὴς τῶν δακτυλίων ὁ ἔσχατος, ὧν ἐγὼ ἔλεγον ὑπὸ τῆς Ἡρακλειώτιδος λίθου ἀπ' ἀλλήλων τὴν δύναμιν λαμβάνειν· ὁ δὲ μέσος σὺν ὁ ῥαψωδὸς καὶ ὑποκριτής, ὁ δὲ πρῶτος αὐτὸς ὁ ποιητής· ὁ δὲ θεὸς διὰ πάντων τούτων ἔλκει τὴν ψυχὴν ὅπου ἂν βούληται τῶν ἀνθρώπων, ἀνακρεμάνους ἐξ ἀλλήλων τὴν δύναμιν.»

2) Αὐτ. 534, C: «διὰ ταῦτα δὲ ὁ θεὸς ἐξαιρούμενος τούτων (τῶν ποιητῶν) τὸν νοῦν τούτοις χρῆται ὑπηρεταῖς . . . ἵνα ἡμεῖς οἱ ἀκοῦντες εἰδῶμεν, ὅτι οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα λέγοντες οὕτω πολλοῦ ἄξια, οἷς νοῦς μὴ παρέσται, ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸς ἐστὶν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς.»

3) Ἴδ. τὰ σχετικὰ τοῦ Φαίδρου χωρία παρατεθειμένα ἀπὸ σελ. 15, καὶ ἐξ.

θεσιν τῶν δύο γνωμῶν, διότι ἐκεῖ ἡ μανία τῶν Μουσῶν συνδυάζεται πρὸς τὴν τέχνην, ἂν καὶ αὕτη οὐδόλως ἐπαρκεῖ μόνη πρὸς ἐντέλειαν τοῦ ποιητοῦ, λέγεται δὲ σαφῶς ὅτι ἡ ποίησις τοῦ σωφρονούντος, ἦτοι τοῦ τεχνικῶς μόνον κατηρτισμένου, ὑπολείπεται κατὰ πολὺ τῆς τοῦ μαινομένου, ἦτοι τοῦ δι' ἐμπνεύσεως ἅμα δημιουργοῦντος. Ἰδιοφυία δηλονότι καὶ τεχνικὴ περαιτέρω μόρφωσις ἀναποσπάστως ὑπάρχουσι συνδεδεμένα· παρὰ τῷ Φαίδρῳ, τοῦτο δὲ διαρρήθην διδάσκει αὐτόθι ὁ Σωκράτης περὶ ῥητορικῆς¹ τοῦλάχιστον προκειμένου, ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Ἴωνι, ὡσεὶ ἐπιλαθόμενος τῆς προτέρας ἀποφάνσεως, φαίνεται ἐξαρτῶν ἀπὸ μόνης τῆς ἐμπνεύσεως τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν.

Ἄλλ' ἡ ὑποκειμένη τῆς ζητήσεως ἀρχὴ ἐν τῷ Ἴωνι καθίσταται δυσδιάκριτος ὑπὸ τε τῆς συνεχοῦς ἐν τῷ διαλόγῳ εἰρωνείας καὶ τῆς ιδιότητος τοῦ πρωταγωνιστοῦντος προσώπου, ἦτοι αὐτοῦ τοῦ Ἐφεισίου ῥαψωδοῦ. Καὶ ὄντως ὅλη ἡ κατὰ τοῦ γένους τῶν ὁμοτέχνων τούτου ἀπέχθεια τοῦ τε Πλάτωνος καὶ πάντων τῶν συγχρόνων ἐνσαρκοῦται οὕτως εἰπεῖν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Σωκράτους, δι' ἀπροκαλύπτου εἰρωνείας σμικρύνοντος ἐναλλάξ καὶ μεγαλοποιούντος τὴν τέχνην αὐτῶν, παρανάλωμα δὲ τοῦ συστηματικοῦ ἐξευτελισμοῦ τῆς ῥαψωδικῆς γίνεται καὶ σύμπασα ἡ ποιητικὴ. Οὐδὲν ἦττον ὅμως ὁ ῥαψωδὸς διατελεῖ ἀπλοῦς ἐρμηνεὺς τοῦ ποιητοῦ, ὑπὸ τούτου κινούμενος καὶ τούτου τὰ δισσέματα καὶ τὰ πάθη ἐξαγγέλλων, θεῖα δὲ μοῖρα καὶ οὐχὶ τεχνικὸς ὢν ὁ Ἴων περὶ Ὅμηρου ἐπαινήτης, παρίσταται ἡμῖν ἄρα ὡς ἄτεχνος ὑποβολεὺς ἐπῶν τεχνικῶν. Τοῦτον δὲ φανερῶς ἐξελέξατο ὁ Πλάτων οἰοῦντι ὡς ἄψυχον τῆς ἐμπνεύσεως δοχεῖον, οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ ποιητοῦ συνεργείας, καὶ δι' αὐτοῦ τούτου μεταγγιζομένης εἰς αὐτό· καὶ ὅταν

1) Πρὸς ἀνωτ. σελ. 14, σημ. 2.

μάλιστα ἠναγκάσθη ὅπως ὀνομάσῃ ἓνα τοῦλάχιστον τῶν ποιητῶν, ὅστις διὰ μόνης ταύτης τῆς θείας μανίας παρήγαγε καλόν τι ἔργον, παρέλειπε μὲν πάντας τοὺς ἐξόχους, ἀναζητήσας δ' ἀνεῦρε τὸν « φαυλότατον » πάντων Τύννιχον τὸν Χαλκιδέα.— Ἡ δὲ ὄλου ἄρα τοῦ διαλόγου διήκουσα ἀντίθεσις αὕτη οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖ εἰμὴ τὴν ἐνδειξιν τῆς παρὰ τῷ ἀληθεῖ ποιητῇ ὑπάρξεως ἐμπνεύσεως ἅμα καὶ διασκέψεως, παθητικῆς διαθέσεως καὶ νοητικῆς παρασκευῆς, τοῦθ' ὅπερ ἐξετέθη ἐν τῷ Φαίδρῳ σαφέστερον, κυροῦται δὲ καθ' ὅλον τὸ πλατωνικὸν σύστημα διὰ τῆς ἐπιζητουμένης συνδιαλλαγῆς τέχνης ἀληθοῦς καὶ ἐπιστήμης.

Καὶ φυσιολογικῆς ἐρμηνείας τῶν ψυχικῶν τούτων φαινομένων ἀπόπειρα ἀπαντᾷ παρὰ Πλάτωνι, ὅστις διὰ τοῦ ἥπατος ἐννοεῖ σχηματιζόμενον μεταίχιμιόν τι μεταξὺ τοῦ λογιστικοῦ καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους. Ἡ ἐκ τοῦ νοῦ πρὸς αὐτὸ φερομένη δύναμις, ὡς εἰς λεῖον κάτοπτρον, ἀντανακλῶν μορφὰς καὶ παρέχον εἰκόνας πρὸς θεῶν, ἀποζωγραφοῖ διὰ τῶν ποικίλων αἰσθηματικῶν καὶ παθητικῶν ἀποχρώσεων, οἷον φόβου, ἀπειλῆς, λύπης καὶ τῶν τοιούτων, διάφορα καὶ ὅλως ἀντίθετα ἀλλήλοις φαντάσματα. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἐγγρήγορσιν καθ' ὑπνοῦς δὲ τὸ ἦπαρ καθίσταται ἔδρα τῆς μαντικῆς, τῆς ἐνθέου καὶ ἀληθοῦς, ἧς οὐδεὶς ἐννοῦς ἐφάπτεται, ἀλλ' εἴτε κοιμώμενος, ὅτε καὶ ἡ δύναμις τῆς φρονήσεως παύεται ἐνεργοῦσα, εἴτε διὰ νόσον ἢ διὰ τινα ἐνθουσιασμόν.¹

1) Τίμ. 71, Β, καὶ ἐξ. Πρὸς ἀνωτ. II, 2, σ. 333.— Ὁ δὲ Zeller (ἐνθ. ἀνωτ. II, 1,³ σ. 730, σημ. 6.) ἀποδέχεται ὡς πιθανὴν τὴν πίστιν τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν μαντικὴν ταύτην τῆς ψυχῆς δύναμιν, καὶ ἀναμεισθήτητον ὁ Lassaulx (Die prophetische Kraft in d. menschl. Seele κτ., Münch., 1858, σ. 21, σημ. 59.) ἂν καὶ τὰ πρὸ αὐτοῦ παρατιθέμενα χωρία (Πλάτ. Φαίδρ. 249, Ε καὶ Ἀριστοτ. ἠθικ. Νικομ. Η, 14, 1153^b 32) ὅλως ἄλλα σημαίνουσι. Ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα ἀπορρίπτεται λίαν

Ἄλλ' αἱ ἀποφάνσεις αὐταὶ τοῦ Πλάτωνος οὐδόλως ἀποκλείουσι καὶ διάφορον πολλάκις ἐρμηνείαν αὐτῶν, εὐλόγως δὲ παρατηρήθη ἤδη¹ ὅτι παρὰ τούτῳ μάλιστα τῷ φιλοσόφῳ μεμονωμένη τις γνώμη, ἐξ οἰαςδήποτε τοῦ λόγου σειραῶς λαμβανομένη, ἢ ἀποβαίνει ἀκατάληπτος ἢ ὑφίσταται δεινὰς παρανοήσεις. Στενοτέρα ὅμως τῶν εἰρημένων παράθεσις καταδεικνύει τὴν ἀληθινὴν τοῦ ζητήματος ὄψιν.

Ὅτι ὁ Πλάτων παραδέχεται τὴν ἔμπνευσιν, ὡς ἐξετέθησαν τὰ κατ' αὐτὴν ἀνωτέρω, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ἐξ ἴσου ὅμως καὶ ἀληθές, ὅτι οὐδέποτε ἐνόμισε τὸ φυσικὸν τοῦτο χάρισμα ἐπαρκές τοῦ καλλιτέχνου ἐφόδιον, ἤτοι μόνον καὶ ἑστερημένον τῶν συγκαταλεχθέντων ἤδη προσόντων.² Ψέγει τοῦναντίον τοὺς παραφόρους ποιητὰς ἐν τοῖς Νόμοις,³ παραβάλλον αὐτοὺς πρὸς κρήνην, ἀφ' ἧς ἀκωλύτως ἐκρέει τὸ ἐπερχόμενον ὕδωρ, καίτοι ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ μιμητικὴ τῆς τέχνης αὐτῶν ιδιότης διατελεῖ πρό-

ἔφεκτικῶς λέγων περὶ τούτου ἀκριβῶς τοῦ ζητήματος, ὅτι «οὔτε καταφρονῆσαι βιάδιον οὔτε πεισθῆναι». (Περὶ τ. καθ' ὕπν. μαντ. I. 462^b 12).

1) Ed. Müller, ἐνθ. ἀνωτ. I, σ. 228.

2) Ἴδε ἀνωτ. σελ. 14, σημ. 2. Πρβλ. Arn. Ruge, Die platonische Aesthet., Halle, 1832, σ. 131 καὶ ἐξ.

3) IV, 719, C. Παρομοίαν μορφήν ἀποτείνει αὐτοῖς καὶ ἐν τῇ Ἀπολογία (22, A καὶ ἐξ.), ἐφ' ὅσον διὰ τῆς δεξιᾶς φύσεως μᾶλλον καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μόνου, ἄνευ δ' ἄλλης νοητικῆς παρασκευῆς (σοφίας) τελειοῦσι τὰ ἔργα αὐτῶν. Ἐν δὲ τῷ Πρωταγόρῳ (347, C καὶ ἐξ.) οὐδὲν ἄλλο βεβαίως σκοπεῖ εἰμὴ δικαίαν ἐπιτίμησιν τῶν συγγαίης καὶ ἄνευ ἀνάγκης ἐπικαλουμένων τὸ κύρος τῶν ποιητῶν, ἀτόπως πολλάκις, πάντοτε δ' ἀλλοτριᾶς θεομένων γνώμης, ὡς οἱ συμπίνοντες τῶν φύλων καὶ ἀγοραίων ἀνθρώπων, οἵτινες (αὐτ. B): «τιμίας ποιῶσι (ὑπὸ ἀπειθευσίας) τὰς αὐλητρίδας, πολλοὺ μισθοῦμενοι ἀλλοτρίαν φωνὴν τὴν τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἐκείνων φωνῆς ἀλλήλοισι σῆναι.» Τὴν παρανόησιν ἄρα τῶν ὑπὸ τῶν ποιητῶν λεγομένων μέμφεται κυρίως, ἐπειδὴ (αὐτ. E): «ἐπαγόμενοι αὐτοὺς οἱ πολλοὶ ἐν τοῖς λόγοις οἱ μὲν ταῦτα φασὶ τὸν ποιητὴν νοεῖν, οἱ δ' ἕτερα, περὶ πραγμάτων διαλεγόμενοι, ὃ ἀδυνατοῦσιν ἐξελέγξαι.»

ξενος τῶν ἐν τοῖς χαρακτηρισμοῖς ἀντιφάσεων. Ἄλλὰ πρότερον ἤδη ἐπήνεσε μετ' ἀσυνήθους σοβαρότητος τὸν τε Ὀμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς, ἐξαίρων τὴν ἔξοχον καὶ κατὰ φύσιν ἐκθεσιν πραγματικῶν γεγονότων,¹ καίπερ ἄλλως μηδόλως φειδόμενος αὐτῶν, καὶ μάλιστα ὅταν διχσγνωνοῦν.²

Καὶ ἡ μὲν θεία τοῦ δώρου τῆς ἐμπνεύσεως προέλευσις, εὐκόλως ἐρμηνεύεται διὰ τῶν εἰθισμένων τότε ἐκφράσεων, ὧν τὴν χρῆσιν ἐπέβαλλε καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκευτικὴ πεποιθήσις.³ συνήθης δ' ἄλλως παρὰ Πλάτωνι καὶ ἐν ἐπιστημονικαῖς ἐτι ζητήσεσιν ἡ τοιαύτη τοῦ θείου ἐπίκλησις ἢ τοῦλάχιστον μνεῖα.⁴ Τὴν δὲ κατὰ τῶν ποιητῶν ὄυσμένειαν, ἂν καὶ μὴ ἐφαπτομένην τῆς παρούσης μελέτης, ἐξηγητέον διὰ τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν τούτων. Λόγον ποιούμενος ἐν τοῖς Νόμοις⁵ περὶ τῶν ἐν προτέροις χρόνοις κοσμίων καὶ νομίμων φρονημάτων δεινὰς ἐπάγει

1) Νόμ. III, 682, A: (ἐπη) «κατὰ θεόν πως εἰρημένα καὶ κατὰ φύσιν»· θεῶν γὰρ οὖν διὰ καὶ τὸ ποιητικὸν γένος ὄν, ἐμφοδοῦν πολλῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν γιγνομένων ξέν τιαι Χάρισι καὶ Μούσαις ἐφάπτεται ἐκάστοτε.» Πρβλ. Μέν. 81, B, Λύσ. 214, A, ἐνθα οἱ ποιηταὶ καλοῦνται «πατέρες τῆς σοφίας καὶ ἡγεμόνες.» Πρβλ. Κρατύλ. 391, D.

2) Μέν. 99, C καὶ ἐξ. Ἀλκιβ. 147, B καὶ ἐξ. Πλείονα χωρία παρὰ Reber, Platon und die Poesie (Diss.), München 1864, σ. 40 καὶ ἐξ., Königs, Ueb. Plat.'s Kunstsansch. (Gymn. Progr.) Saarg. (1879), σ. 16, (1881), σ. 18.

3) Πρβλ. ἀνωτ. σ. 16, σημ. 1. Παρὰ τὸ σωκρατικὸν δαιμόνιον ἐξαρτᾶ ὁ Krische (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 230 καὶ ἐξ.) καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν ἐκ τῆς αὐτῆς αἰσθηματικῆς ἀφορμῆς (Πρβλ. Zeller, ἐνθ. ἀνωτ. II, I, σ. 82), ἧς τὴν περαιτέρω ἐκδήλωσιν ἐν τῇ τέχνῃ οὐδόλως παρεῖδον ὁ τε Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

4) Πολιτ. VI, 491, E: «Ἦν τοίνυν ἔθεμεν τοῦ φιλοσόφου φύσιν, ἂν μὲν μαθήσεως προσηκούσης τέχνη, εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀνάγκη αυξανομένην ἀφικνεῖσθαι, εἰς δὲ μὴ... εἰς πάντα τὰναντία αὐ, ἐάν μὴ τις αὐτῇ βοηθήσας θεῶν τέχνη» — Ὡσεὶ διεξοδὸν ζητῶν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ μακρᾶς ζητήσεως ἐπάγει (Π. ψυχ. A, 4, 48^b 29): «ὁ δὲ τοῖς ἴσοις θεοῦσι τὸν ἄριστον τὴν.»

5) III, 700, A καὶ ἐξ., D καὶ ἐξ.

κατὰ τῶν συγχρόνων ποιητῶν κατηγορίας, καθαπτόμενος αὐτῶν ὡς τυχόντων μὲν τοῦ θείου τῆς ἐμπνεύσεως δωρήματος, ἀσεβούντων δὲ πρὸς τὸ δίκαιον τῶν Μουσῶν καὶ κακόζηλα παραγόντων ἔργα. Τούτοις συνδεδεμένη ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις τοῦ Πλάτωνος γνώμη, καθ' ἣν ἡ περικυλοῦσα ἡμᾶς (ἐθνικὴ) ἀνάπτυξις οὐκ ὀλίγον συμβάλλει πρὸς μόρφωσιν τῆς δεξιᾶς φύσεως, καθ' ὃν τρόπον ὅταν αὕτη ἐν κακῇ τροφῇ γένηται αὕτη ἑαυτῆς παρασκευάζει τὸν ἄλθερον.¹

1) Πολιτ. VI, 495, A καὶ ἐξ. Πρβλ. Justi, Die aesthetischen Elemente in der platonisch. Philos., Marb. 1859, σ. 142 καὶ ἐξ. Schleiermacher, ἔνθ. ἀνωτ. III, 1,² σ. 364.

Ἐφ' ὅσον ἡ ταυτότης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ διήκει καὶ δι' ὅλης τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, ἡ περὶ ἰδιοφυίας θεωρία εὐκόλως μετατιθεμένη ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς τέχνης. Τὴν ἀμεσον ἀπὸ τῆς φύσεως παροχὴν τελείων προσόντων ἀρνεῖται διαρρήδη ὁ Ἄριστοτέλης,¹ συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ πεποιθήσεις περὶ σκοπίμου ἐν τῇ φύσει ἐνεργείας² ἀποφαίνεται περὶ ἐμφύτου τινὸς ἐπιδεκτότητος, ἧς ἡ διαμόρφωσις πρὸς τὸ τέλειον προαπαιτεῖ ἀνάλογον ἀσκησιν.³ Ἄλλ' αὐτὸς παρακάμπτων τὸν περὶ ἀρετῆς λόγον μεταγεί ἡμᾶς εἰς καλλολογικὸν ἔδαφος, ἐπισυνάπτων⁴ ὅτι «ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί.» Ἄλλαχού δὲ πάλιν συνίστησι τὸν συνδυασμὸν ἐπιμελείας τε καὶ δεξιᾶς φύσεως.⁵

1) Ἠθικ. Νικομ. Z, 11. 1143^{b6}: «φύσει σοφὸς οὐδεὶς». Πρβλ. Πολιτ. Η, 1. 1323^{b27}. — Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι σοφὸς καὶ σοφία εὐδῶλως διακρίνονται τοῦ τεχνίτου καὶ τῆς τέχνης παρ' Ἄριστοτέλει. Ἴδε Bonitz, Ind. Aristot. 688^{b30-39}, Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2,³ σ. 649 σημ. 2. Τὴν ἀντίθεσιν τῆς φύσεως πρὸς τὴν τέχνην ὀρίζει ἐν Φυσ. Ἄκρ. Β, 1. 193^{a32}.

2) Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2,³ σ. 424 καὶ σημ. 3. Πρβλ. Πολ. Α, 2. 1252^{b1}.

3) Ἠθικ. Νικ. Β. 1. 1103^{a23}: «Ὅτε ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίγνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ περνοκοί μὲν ἡμῶν διέεσθαι, τελειομένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.»

4) Αὐτ. ^{b7}.

5) Ῥητορ. Β, 49. 1392^{b5}: «εἰ ἄνευ τέχνης καὶ παρασκευῆς δυνατόν γενέσθαι, μᾶλλον διὰ τέχνης καὶ ἐπιμελείας δυνατόν», κτλ. — Κατὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν τούτων ἐπιχειρεῖ ὁ Ἄριστοτέλης ἐν τοῖς Πολιτικῶς (Η, 7. 1327^{b19} καὶ ἐξ.) τὴν διάκρισιν φυσικῶν πλεονεκτημάτων ἐν τῷ χαρακτήρι τῶν διαφόρων λαῶν ἢ ἔθνῶν, ὧν τινὰ μὲν τυγχάνουσι διανοίας καὶ τέχνης ἐνδεέστερα, ἄλλα δὲ διανοητικὰ καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, «τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος,

Πρὸς τῇ φύσει ὁμως καὶ τῇ ἀσκήσει ἀπαιτεῖται καὶ ἕτερον ἐπικουρικόν στοιχεῖον πρὸς τελείαν διαμόρφωσιν, τοῦτο δὲ λέγεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λόγος¹ ἢ νοῦς,² εἰς ὃν συμπίπτει μὲν, ἀποχωρίζεται δ' ἐκ συστήματος ἢ πρακτικῆ ἀπὸ τῆς ποιητικῆς ἐπιστήμης, διότι ταύτης μὲν ἀρχὴ³ ὑποτίθεται ἢ νοῦς ἢ τέχνη⁴ ἢ δυνάμεις τις, ἐκείνης δὲ ἢ προαίρεσις.⁵ Κατὰ ταῦτα ἢ τέχνη ὀρίζεται⁶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς « ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικῆ », διαφέρει δὲ τῆς θεωρητικῆς ἐπιστήμης ὡς ἀφορῶσα πρὸς τὴν γένεσιν,⁷ ἢτοι τὴν παραγωγὴν,⁸ διότι « τέλος τῆς ποιητικῆς ἐστὶ τὸ ἔργον ».⁹

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καθόλου¹⁰ τέχνης. Ἀλλὰ

ὡς περ μεσείει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει· καὶ γὰρ ἐνθυμιον καὶ διανοητικόν ἐστιν· ἕξις ὁμοίως ἀφορμῆς καὶ ὁ Hegel (Vorles. über d. Aesth. I,² σ. 358) ἀποκαλεῖ τοὺς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνας « ein dichtendes singendes Volk » γνωρίσας τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα. Ἐνωτέρω πραγματεύεται ὁ Πλάτων ἐν Νόμ. V, 746, D—747, E.

1) Πόλιτ. Η, 13, 1332^a39: ἀγαθοὶ καὶ σπουδαῖοι γίνονται διὰ τριῶν· τὰ τρία δὲ ταῦτά ἐστι, φύσις, ἔθος, λόγος. Πρβλ. καὶ τὸν ὀρισμὸν τῆς ἀρετῆς ἐν Ἠθικ. Νικομ. Β, 6. 1106^b36.

2) Ἠθ. Νικομ. Ζ, 13. 1144^b9: « ἀνευ τοῦ (αἰ φυσικαὶ ἕξεις) βλαβερὰ φαίνονται οὔσαι ».

3) Τὴν πρώτην ταύτην αἰτίαν ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης: « ὄθεν ἢ κίνησις ». Ἴδε Döring, Die Kunstlehre des Aristot., Jena, 1876, σ. 50.

4) Τέχνην ἐννοητέον ἐνταῦθα τὴν ὡς τελείαν διαμόρφωσιν δεξιᾶς φύσεως. Πρβλ. Bonitz, ἐνθ. ἀνωτ. 759^a24.

5) Τῶν μ. τ. Φυσικ. Ε, 1. 1025^b22. Πρβλ. Zeller, ἐνθ. ἀνωτ. II, 2,³ σ. 177 καὶ ἐξ.

6) Ἠθικ. Νικομ. Ζ, 4. 1140^a10.

7) Ἀναλ. Ὑστ. Β, 19. 400^a9. Πρβλ. Τῶν μ. τ. Φυσ. Α, 1. 981^a5.

8) Ἦν ὀνομάζει καὶ « εἰσόμενον ». Περὶ Ζῳῶν Μορ. Α, 1. 640^a3.

9) Περὶ Οὐρ. Γ, 7. 306^a16.

10) Πῶς ὑπαινίσσεται ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐπιστήμην τοῦ καλοῦ, ἢτοι τὴν καθ' ἡμᾶς Αἰσθητικὴν (Καλολογίαν), ἴδε παρὰ

τέχνην, ὡς εἶδομεν, ἀποκαλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὴν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἠθικὴν προαίρεσιν πρώτην ἀφορμὴν τῆς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς.¹ Ταύτης πάλιν ὡς διακεκριμένα στοιχεῖα καταλέγονται ἢ ποίησις² καὶ ἢ νόησις, ἐκείνη μὲν προτέρα καὶ κοινοτέρα τῆς δεξιᾶς φύσεως πρὸς δημιουργίαν ὀρμῆ, αὕτη δὲ ἢ πρὸς σκόπιμον ἐκτέλεσιν ἐπερχομένη διάσκεψις. Ἐντεῦθεν ἐξηγητέον καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ λόγου εἰς τὸν ὀρισμὸν τῆς καθόλου τέχνης, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης οὐδαμῶς ἀποκλείει τῆς διανοητικῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας.³ Δεξιὰ φύσις μετὰ

Brandis, Griech.-Römisch. Philos. II, 2, σ. 1683 (Πρβλ. II, 1, σ. 131, σημ. 18.).

1) Τέχνην καὶ τέχνην ἀντιτίθενται εὐθὺς ἐν ὀρχῇ τῆς Ποιητικῆς, 1. 1447^a18: « ὡς περ γὰρ καὶ χρώμασι καὶ σχήμασι πολλὰ μιμοῦνται τινες ἀπεικάζοντες, οἱ μὲν διὰ τέχνης, οἱ δὲ διὰ συνηθείας, ἕτεροι δὲ διὰ τῆς φωνῆς (φύσεως!) οὕτω καὶ ταῖς εἰρημέταις τέχναις »

2) Τῶν μ. τ. Φυσ. Ζ, 7. 1032^b10.

3) Πρὸς ταῦτα φαίνεται ἀντιφάσκον τὸ χωρίον τῆς Φυσ. Ἀκρ. Β, 8. 199^b26: « ἄτοπον τὸ μὴ οἶσθαι ἐνεκά του γίνεσθαι (πρόκειται περὶ σκοπιμότητος τῆς φύσεως), εἰὰν μὴ ἴδωσι τὸ κοινὸν βουλεύμενον, καίτοι καὶ ἢ τέχνη οὐ βουλεύεται. » Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲ ὡς ἀποτελεῖ ἀπόλυτον τῆς τέχνης καὶ τῆς φύσεως ταυτότητα, οὐδὲ πάντοτε, ἀλλ' ἐν δεδομέναις μόνον περιστάσεσιν, ὡς ἢ σειρὰ τοῦ λόγου ἐμφαίνει, ἣν παρακολουθήσας ὁ Döring (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 56) καταλήγει εἰς τὸ ἐξῆς ἐρμηνευτικὸν συμπέρασμα: « Jedoch auch die Kunst berathschlagt in manchen Fällen nicht. » Ὁ δὲ Reinkens (Aristot. über Kunst, besond. üb. Tragöd., Wien, 1870, σ. 300) ἐρωτᾷ μετὰ τὴν παράθεσιν ἄλλων γνωμῶν: « Worüber rathschlagt die Kunst nicht? » καὶ ἀποκρίνεται: « Offenbar über die Zwecke. Davon ist ja allein die Rede » καὶ ἀπαιτεῖ (σ. 303): « in dem Satze als Objekt hinzuzufügen: über die Zwecke. » Ἀλλ' οὔτε διὰ τούτου οὔτε διὰ τῆς ἐλευθέρως τοῦ Bernays (Grundz. der verlor. Abhandl. d. Aristot. üb. Wirk. d. Tragöd., Berl., 1880, σ. 15) μεταφράσεως ἀρεται ἢ ἀντίφασις: « (dass) der Künstler seine einzelnen Schritte nicht überlege (u. doch nie fehl-trete). » Τὸν Ἀριστοτέλη θέλει παραδεχόμενον εἰνε ἀβουλομένην Zweckmäßigkeit in Natur

λόγου ἐνεργοῦσα ὑποβοηθεῖ τὸ παραγωγικὸν στοιχεῖον, διὸ ἐκάστη δύναμις καὶ τέχνη δεῖται προπαιδείας τινός, ἵνα προεθισθῆ πρὸς τὸν τελικὸν αὐτῆς σκοπὸν.¹ Τὸν δὲ νόμον τῆς τεχνικῆς προπαρασκευῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐμπειρίαν,² ἀναγράφει ἀλλαχοῦ, γενικωτέραν ἀπονέμων τῇ τέχνῃ ἀντίληψιν καὶ λέγων:³ «γίνεται δὲ τέχνη, ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐννοημάτων μία καθόλου γένηται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις.»

Καὶ ἑτέρα τις διανοητικὴ δύναμις ἀπαιτεῖται πρὸς καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν, ἀποκαλεῖ δὲ ταύτην ὁ Ἀριστοτέλης φαντασίαν,⁴ διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος δηλῶν καὶ τὰ φαντάσματα,⁵ ἧτοι τὰ ἄνευ ὕλης αἰσθήματα. Διακρίνων δὲ τὴν λογιστικὴν⁶ τῆς αἰσθητικῆς φαντασίας ἰσχυρίζεται ὅτι πάθη ἢ νόσοι καὶ ὁ ὕπνος, ἐπικαλύπτοντα ἔστιν ὅτε τὸν νοῦν, παραφέρουσιν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀναπαραστάσεως ἀπόντων ἀντικειμένων εἰς παντοίας πράξεις.⁷

und echter Kunst. Ἐν τούτοις πρὸς Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2,³ σ. 427 καὶ σημ. 1. Heinze, Die Lehre v. Logos in d. griech. Philos., Oldenb. 1872, σ. 71.

1) Πολ. Θ, 1. 1337^a18: «πρὸς πάσας δυνάμεις καὶ τέχνας ἐστὶν ἂ δεῖ προπαιδεύεσθαι καὶ προεθίσεσθαι πρὸς τὰς ἐκάστων ἐργασίας.»

2) Τῶν μ. τ. Φυσ. Α, 1. 981^a15: «ἡ μὲν ἐμπειρία τῶν καθ' ἑκαστὸν ἐστὶ γνῶσις, ἡ δὲ τέχνη τῶν καθόλου.»

3) Αὐτ. ^a5.

4) Τὰ κατ' αὐτὴν πραγματεύεται λεπτομερῶς ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Περὶ Ψυχ. Γ, 3. 427^b29—429^a9.— Πρὸς Brentano, Die Psychol. d. Aristot., Mainz, 1867, σ. 102 καὶ ἔξ.

5) Αὐτ. 8. 432^a9, τοῦθ' ὅπερ συγγέει ὁ Ed. Müller (ἔνθ. ἀνωτ. II, σ. 31) πρὸς αὐτὴν τὴν διανοητικὴν δύναμιν ἐπικαλούμενος καὶ ἑτέρου χωρίου τὴν μαρτυρίαν, Περὶ Ἐνυπν. 1. 459^a17.

6) Αὐτ. 10. 433^b29, ἔνθεν ἐξάγεται ὅτι ἡ φαντασία θεωρεῖται ἐπίκουρος τοῦ καθαρῶς διανοητικοῦ πνεύματος. Πρὸς Περὶ Μνήμ. καὶ Ἀναμν. 1. 449^b31 καὶ Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2,³ σ. 581 καὶ σημ. 2.

7) Αὐτ. 3. 429^a4. Πρὸς Περὶ Ἐνυπν. 3. 461^a23: «πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα πάθη (μελαγχολία, πυρετός καὶ μέθη) πνευματώδη

Ἐν δὲ τῇ τέχνῃ ἰδιαίτερος ἀπαιτεῖται παρὰ τῆς φαντασίας ἀναπαραστάσιν παντοίων εἰκόνων πρὸς σύστασιν καὶ περαιτέρω ἐπεξεργασίαν τῆς καλλιτεχνικῆς ὑποθέσεως.¹

Ἐπὶ τούτοις τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος τῆς ἐμπνεύσεως ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιχειρεῖ διὰ ψυχολογικῆς ὡσαύτως μεθόδου, παρέχων ἡμῖν καὶ σαφῆ περιγραφὴν² τῆς παροδικῆς ταύτης ψυχικῆς διαθέσεως. Παραδεχόμενος ὁδηλονότι ἀσυνήθη τινὰ τῆς ψυχῆς πάθησιν κατὰ τὴν σσιγμὴν τῆς δημιουργίας, ἐξαίρει αὐτὴν ὡς πλεονέκτημα τοῦ καλλιτέχνου, ἐντόνως εἰσηγούμενος ψυχολογικὸν τινα νόμον, καθ' ὃν ἡ μετάδοσις οἷας ἴηποτε συγκινήσεως προϋποθέτει ἄφρευκτον τοῦ ἐξαγγέλλοντος αὐτὴν ταραχὴν, ὡς οἷόν τε φυσικωτέραν.³ Ἐντεῦθεν ἡ ποίησις διατελεῖ ὄργανον τοῦ εὐφυοῦς ἢ τοῦ ἐνθουσια-

ὄντα πολλὴν ποιεῖ κίνησιν καὶ ταραχὴν», καὶ Freudenthal, Ueb. d. Begr. d. Wort. φαντασία b. Aristot., Gött., 1863, σ. 43 καὶ σημ. 1.

1) Περὶ ποιητ. 17. 1455^a22: «Δεῖ δὲ τοὺς μέθους συνιστάναι καὶ τῇ λέξει συναπεργάζεσθαι ὅτι μάλιστα πρὸ ὀμμάτων τιθέμενον.» Παρὰ Vischer ἔνθ. ἀνωτ. II, 2, σ. 358 [§ 398] εὐρηται παρομοία ὑπόμνησις: Das reife Bild muss fertig, ganz, abgehoben von den umschwebenden Bildern dem Geiste in seinem Innern gegenüber stehen: es muss ihm scheinen, als sehe er es leibhaftig mit dem geistigen Auge.

2) Ἦν παρεῖδε βεδάκιος ὁ Charl. Lévèque (La science du beau, Paris, 1872, II, σ. 416) λέγων: j'y cherche vainement une description de l'émotion esthétique; j'y regrette une analyse du phénomène de l'inspiration.

3) Περὶ ποιητ. 17. 1455^a30: «πιθανώτατοι γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς φύσεως οἱ ἐν τοῖς πάθειν εἰσι, καὶ χεῖμαινε ὁ χεῖμαζόμενος καὶ χαλεπαίνει ὁ ὀργιζόμενος ἀληθινώτατα.» Ὅλον τὸ 7. κεφ. τοῦ Γ'. βέβλ. τῆς Ῥητορ. περὶ τοῦ αὐτοῦ πραγματεύεται ζήτηματος (1408^a23: συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων τῷ παθητικῶς λέγοντι). Ἀπήχησις τῶν ἀριστοτελικῶν φαίνονται οἱ λόγοι τοῦ Burke (παρὰ Th. Jouffroy, Cours d. Esthét. Paris, 4mo édit. σ. 227): «L'expression de la passion amène la passion». Πρὸς Jungmann, Aesth., Freib., 1884, σ. 726.

στικῶν,¹ ἦτοι δύο διακεκριμένων φύσεων. ὧν ἡ μὲν ἀκόπως καὶ ἀφ' ἑαυτῆς συναρπάζεται ὑπὸ τῶν παθῶν, ἡ δὲ κατ' ἐλευθέραν βούλησιν καὶ σκόπιμον ἀνάγκην ὑποβάλλεται αὐτοῖς πρὸς οἰκονομίαν τῶν γενικῶς ἐνδιαφερόντων καὶ διάταξιν τῶν λεπτομερειῶν.

Τὰ δύο ταῦτα τῆς Ποιητικῆς χωρὶς ἀποτελοῦσι τὸν πυρῆνα τῆς περὶ ἐμπνεύσεως ἀριστοτελικῆς θεωρίας, συμπληρουμένης ἐκ παραλλήλων γνωμῶν, ἃς ὁ φιλόσοφος ἐγκατάσπειρε εἰς τὰλλα αὐτοῦ συγγράμματα.— Καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὴν εὐφυΐαν διδασκόμεθα ἐκ τῆς Ἠθικῆς, ὅτι φυσικῶν τινῶν προσόντων ὁ λόγος διατελεῖ ὑπέρτερος τῆς ἀνθρωπίνης ἀντιλήψεως, διὰ θείας δέ τινος αἰτίας προσγίνεται ἡμῖν ἢ τοιαύτη ὑπεροχή.² Ὁ Ὅμηρος ἀποκαλεῖται μὲν θεσπέσιος διὰ τὴν τεχνικωτέραν παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους ποιητὰς οἰκονομίαν τῶν ἔργων,³ διὰ τὸν αὐτὸν ὅμως λόγον, ἦτοι διὰ τέχνην, ἢ τεχνικὴ αὐτοῦ μόρφωσις τίθεται παρὰ τὰ φυσικὰ χαρίσματα,⁴ ὧν τὸ

1) Περὶ ποιητ. ³³: « Διὸ εὐφυῶς ἢ ποιητικὴ ἐστὶν ἢ μανικῶν· τούτων γὰρ οἱ μὲν εὐπλαστοί, οἱ δὲ ἐξεταστικοὶ εἰσιν· τοὺς τε λόγους τοὺς πεποιημένους δεῖ καὶ αὐτὸν ποιῶντα ἐκτίθεσθαι καθόλου, εἴθ' οὕτως ἐπεισοδιῶν καὶ παρατείνειν. » Οὐδεμία ἀνάγκη μεταβολῆς (Ed. Müller, ἔνθ. ἀνωτ. II, 363 σημ. 9., Freudenthal, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 44, σημ. 1.) τῆς παρὰ Bekker γραφῆς «ἐξεταστικοί» εἰς «ἐκστατικοί», οὐδὲ δυσκολία ἀναγωγῆς ἐκείνου πρὸς τὸ «εὐφυῶς» καὶ τοῦ «εὐπλαστοί» πρὸς τὸ «μανικοί» ὡς συντακτικῶς τε καὶ κατ' ἔννοιαν ἀναφέρονται πρὸς ἄλληλα. Πρβλ. Ueberweg, Ueb. d. Dichtk., ² Heidelberg. σ. 25, 73 καὶ 100.

2) Ἠθικ. Νικ. 10, 1179 ^b21.

3) Περὶ ποιητ. 23. 1459 ^a30.

4) Αὐτ. 8. 1451 ^a22: « Ὁ δὲ Ὅμηρος, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτο εἰκε καλῶς ἰδεῖν, ἦτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν. » Πρβλ. Ἠθικ. Νικ. Z, 13. 1144 ^b2, ἔνθα ἡ φυσικὴ ἀρετὴ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν κυρίαν.— Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ πρώτη τῆς ποιήσεως ἐμφάνισις: Περὶ ποιητ. 4. 1448 ^b20: « κατὰ φύσιν δὲ ὄντος ἡμῶν τοῦ μιμεῖσθαι καὶ τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ ῥυθμοῦ (ad. h. des Sinnes für Harmonie und Rhythmus), Brandis, ἔνθ. ἀνωτ. II,

σύνολον ἀποτελεῖ τὴν καθ' ἡμᾶς μεγαλοφυΐαν¹ καὶ τὴν ἀριστοτελικὴν εὐφυΐαν, ἣτις ἐν μὲν τῇ φιλοσοφίᾳ ὀρίζεται ὡς εὐρετικὴ τοῦ ἀληθοῦς,² ἐν δὲ τῇ ἠθικῇ τοῦ ἀγαθοῦ,³ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῆς καθόλου ἐκφράσεως⁴ τοῦ καλοῦ. Τὸ ἔμφυτον τοῦτο δῶρον ἀντιτίθεται πρὸς τὰ ἐπίκτητα τοῦ γυμνασμένου προσόντα,⁵ ἄλλοτε δὲ πάλιν θεωρεῖται ὅλως ξένον πρὸς τὴν φιλοπομίαν.⁶

Τοιαύτην παρέχων τῆς εὐφυΐας ἐξήγησιν ὁ Ἀριστοτέλης τίθησιν αὐτὴν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὸν ἐνθουσιασμόν, πάθος μὲν αὐτὸν καθ' ἑαυτόν,⁷ ἀχώριστον δ' ἀπὸ

2, σ. 1685 καὶ σημ. 3.) « ἐξ ἀρχῆς οἱ πεφνηότες πρὸς αὐτὰ μάλιστα κατὰ μικρὸν προαγόντες ἐγέννησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων. »

1) Jb. Teichmüller, Arist. Forsch., II (Ar. Philos. d. Kunst), σ. 425, I (Beitr. z. Erkl. d. Poet. d. Aristot.), σ. 128.

2) Τοπ. Θ, 14. 159 ^b13: « τοῦτ' ἐστὶν ἢ κατ' ἀλήθειαν εὐφυΐα, τὸ δύνασθαι καλῶς εἰσεῖναι τὰ ληθῆς καὶ φανεῖν τὸ ψεύδος. » Πρβλ. Πλάτ. Πολιτ. V, 455, B.

3) Ἠθικ. Νικ. Γ, 7. 1114 ^b5: « ἡ δὲ τοῦ τέλους ἔφεσις οὐκ αὐθαίρετος, ἀλλὰ γίνεαι δεῖ ὥσπερ ὄντιν ἔχοντα, ἢ κρίνει καλῶς καὶ τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀγαθὸν αἰρήσεται· καὶ ἐστὶν εὐφυῆς, ὃ τοῦτο καλῶς πέφνηκεν· τὸ γὰρ μέγιστον καὶ κάλλιστον, καὶ ὁ παρ' ἑτέρου μὴ οἶόν τε λαβεῖν μηδὲ μαθεῖν, ἀλλ' οἶόν ἔσθι, τοιοῦτον ἔχει, καὶ τὸ εὐ καὶ τὸ καλῶς τοῦτο πεφνημένοι ἢ τελεία καὶ ἀληθινῇ ἄρ εἶναι εὐφυΐα. » Πρβλ. αὐτ. Η, 9. 1151 ^a18.

4) Ἐν τοῖς Περὶ ποιητικῆς πραγματευόμενος ὁ Ἀριστοτέλης τὰ κατὰ τὴν λέξιν, ὡς μέγιστην ἀρετὴν θεωρεῖ (22. 1459 ^a6): « τὸ μεταφορικὸν εἶναι », καὶ ἐπάγει ὡς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ πρότερον: « μόνον γὰρ τοῦτο οὕτε παρ' ἄλλου ἔστι λαβεῖν εὐφυΐας τε σημειῶν ἐστίν. » Πρβλ. Πλάτ. Πολιτ. III. 401, C.

5) Ῥητορ. Γ, 10. 1410 ^b8.

6) Τοπικ. Γ, 2. 118 ^a22: « φιλοπονεῖν ἀροῦμεθα, ἢν' εὐφυῆς εἶναι δόξωμεν. »

7) Πολιτ. Θ, 5. 1340 ^a11: « ὁ δ' ἐνθουσιασμοῦ τοῦ περὶ τὴν ψυχὴν ἦθος πάθος ἐστὶ », Πρβλ. αὐτ. ^b4-7, 1341 ^b34, 1342 ^a4 καὶ 7.— Ἐν τοῖς Ἠθικ. Μεγ. Α. 20. 1190 ^b35 λέγεται κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν: « Εἰσὶ δ' αὖ ἄλλοι δοκοῦντες ἀνδρείου εἶναι διὰ τὰ πάθη, οἷον οἱ ἐρῶντες ἢ οἱ ἐνθουσιάζοντες. » Καὶ κατωτέρω ἐκτίθεται τὸ πρᾶγμα μετὰ πάσης λεπτομερείας (B, 8. 1207 ^a35): « Ἔστιν

τῆς ποιήσεως καὶ χαρακτηριστικὸν μάλιστα αὐτῆς.¹ Ἡ δὲ φυσιολογικὴ ἔρευνα, δι' ἧς ἐξακριβοῦνται τὰ τῆς ἐμπνεύσεως ἐν τοῖς προβλήμασι, παρὰ τὴν ὑποπτον προέλευσιν αὐτῶν, οὐδόλως παρεισάγει καινὴν τινα θεωρίαν μετὰ τὴν παρατεθειμένην² ἐκ τοῦ πλατωνικοῦ Τιμαίου ἀπόπειραν παρομοίας ἐρμηνεύσεως. Ἐκείνοις ἐπομένως ἐκ τῶν χωρίων ἐπεριδόμενοι, ἅτινα καὶ ἐν ἄλλοις ἀπαντῶσιν ἀριστοτελικῶς συγγράμμασιν ἢ ἐπικυροῦνται διὰ παραπλησίων τοῦ φιλοσόφου ἀποράσεων, ποριζόμεθα τὴν ἐξῆς συνοπτικὴν ἔκθεσιν.³ Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δ'

ὄν ἢ εὐτυχία ἄλογος φύσις· ὁ γὰρ εὐτυχὴς ἐστὶν ὁ ἄνευ λόγου ἔχων ὄρμην πρὸς τ' ἀγαθὰ καὶ τούτων ἐπιτυγχάνων, τούτο δ' ἐστὶ φύσις· ἐν γὰρ τῇ ψυχῇ ἔνεστι (τῇ) φύσει τοιοῦτον ᾧ ὁρῶμεν ἄλόγως πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχωμεν. καὶ εἴ τις ἐρωτήσῃ τὸν οὕτως ἔχοντα, διατί τοῦτο ἀρέσκει σοὶ οὕτω πράττειν; οὐκ οἶδ' αἰεὶ φησὶν, ἀλλ' ὁρέσκει μοι, ὅμοιον πάσῃων τοῖς ἐνθουσιάζουσιν· καὶ γὰρ οἱ ἐνθουσιάζοντες ἄνευ λόγου ὄρμην ἔχουσι πρὸς τὸ πράττειν.» — Ὁ δὲ Εὐδήμος ἀνακεφαλαίῳ τὴν περὶ τούτων ἀριστοτελικὴν διδασκαλίαν παρατηρῶν (Ἡθ. Εὐδήμ. Β, 8. 1225^a28): «τὸς ἐνθουσιάζοντας καὶ προλέγοντας, καίπερ διανοίας ἔργον ποιοῦντας, ὁμοίως οὐ φασιν ἐφ' ἑαυτοῖς εἶναι, οὐτ' εἰπεῖν ἃ εἰπον, οὔτε πράξαι ἃ ἔπραξαν, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν· ὥστε καὶ διανοαίαι τινες καὶ πάθη οὐκ ἐφ' ἡμῶν εἰσιν, ἢ πράξεις αἱ κατὰ τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμούς, ἀλλ' ὡς περ Φιλόλαος ἔφη εἰναί τινας λόγους κρείττους ἡμῶν.» (Πρβλ. Zeller, ἔνθ. ἀνωτ. I, 424 καὶ σημ. 3. καὶ Ἡθ. Εὐδ. Α, 1. 1214^a24). Ἰδ. καὶ Krische, Ueb. Pl.'s Phädr. ἐν ταῖς Götting. Stud. 1847, 2. Abth. σ. 1000 καὶ ἐξ. Ἐν τούτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ Bernays (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 88 καὶ 127) ὀρθῶς διακρίνει ἐνταῦθα «keinen einfachen Affect, sondern einen Affect des psychischen Characters, nicht des moralischen, also eine dauernde Affection.»

1) Ῥητορ. Γ, 7. 1408^b19: «ἐνθεον γὰρ ἢ ποιήσεις».

2) Ἰδ. ἀνωτ. σ. 21 καὶ ἐξ.

3) Ὁ Sträter (Stud. z. Gesch. der Aesth. Bonn, 1861, σ. 20) μέμφεται τὸν Ed. Müller, νομίσαντα γνήσιον τὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα καὶ ἀναλύσαντα (ἔνθ. ἀνωτ. II, 32—34) τὴν ἐν αὐτῷ ἐκτεθειμένην θεωρίαν. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς τοῦ Ἀριστοτέλους γνώμη οὐδέποτε ὑπῆρξε διάφορος (πρβλ. Vischer, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2, σ. 333), ἢ δὲ ὑλιστικὴ δῆθεν μέθοδος πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος οὐδαμῶς ὑπολείπεται τῶν Περὶ Ψυχῆς Β, 9. 421^a25 καὶ ἄλλων ὁμοίων ἀποράσεων.

Προβλήματος ἐρωτᾷ,¹ διατί πάντες οἱ διακεκριμένοι ἄνδρες, εἴτε φιλόσοφοι, ἢ πολιτικοί, ἢ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι ἐν γένει ἔχουσι μελαγχολικὸν συνήθως χαρακτῆρα; Συμπληροῖ δὲ τὴν ἐρώτησιν αὐτοῦ ἀπορῶν, πῶς αἱ τοιοῦτον ἦθος ἔχοντες ἐξοχοὶ ἄνδρες ὑπόκεινται ὡς μάλιστα ταῖς ἀπὸ μελαίνης χολῆς ἀρρώσταις, καὶ ἀπαριθμεῖ τοὺς ὁμοιοπαθεῖς ἥρωας.² Ὡς αἰτία τούτων ἀναφέρεται ὁ χυμὸς καὶ ἡ κράσις τῆς χολῆς ἕνεκα τῆς πνευματώδους αὐτῆς δυνάμεως· ὑπερθερμανθείσης δὲ τῆς μελαίνης χολῆς ἀναφαίνεται ἕκτακτος παρὰ τῶ πάσχοντι κατάστασις καὶ ἐκεῖνοι, ὅσοις φύσει ἐνυπάρχει τοῦτο, γίνονται μανικὸι καὶ εὐφυεῖς.³ Ἡ τοιαύτη μανικὴ διάθεσις λογίζεται πλεονέκτημα τοῦ καλλιτέχνου, «Μαρκῶς δὲ ὁ Συρακοῦσιος καὶ ἀμείνων ἦν ποιητῆς ὅτ' ἐκσταίη». Ἀλλ' οἱ μελαγχολικοὶ μετὰ τῶν ὀξείων χαρακτηρίζονται ἀλλαχοῦ, περὶ ἠθικῶν ἑλλείψεων προκειμένου, ὡς ταχεῖς καὶ σφοδροὶ καὶ «οὐκ ἀναμένοντες τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.»⁴ Ἐτι

1) I. 953^a10 καὶ ἐξ. Ἐν τοῖς μ. τ. Φυσ. Α, 2. 982^b32 καὶ ἐξ. οὗτος ὁ Ἀριστοτέλης ποιεῖται μναίαν χλευαστικῶς τῆς γνωστῆς ἐκείνης τῶν ποιητῶν ῥήσεως, καθ' ἣν «πέφυκε τὸ θεῖον φθονεῖν», ὁμολογεῖ ὅμως «δοσσεχεῖς πάντα εἶναι τοὺς περιττοῦς».

2) Αἱ ἰδιότητες τῆς μελαίνης χολῆς μνημονεύονται καὶ ἐν τῇ φυσιολογικῇ τοῦ ὕπνου ἐξηγήσει: Περὶ ὕπν. κ. ἐργηγ. 3. 457^a31.

3) Ὁ Döring (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 164 σημ.) ἐν τῇ τελευταίᾳ περιόδῳ τῆς ἀνακεφαλαίωσης τοῦ ζητήματος (954^a34): «πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοεροῦ τύπου τὴν θερμότητα ταύτην νοσημάτων ἀλλοκοταὶ μανικοῦς ἢ ἐνθουσιαστικοῦς, ὅθεν Σίβηλλαι καὶ Βακιδες καὶ οἱ ἐνθεοὶ γίνονται πάντες, ὅταν μὴ νοσηματι γίνωνται, ἀλλὰ φυσικῇ κράσει», προτείνει τὴν ἐξῆς μεταβολήν: «ὅταν νοσηματι γίνωνται, ἀλλὰ μὴ φυσικῇ κράσει», τοῦθ' ὅπερ ὅμως ἀναίρει τὴν ἔννοιαν τῶν προηγουμένων, ἐνθα σαφῶς ἐλέχθη, ὅτι ἄλλοις μὲν διὰ νόσου, ἄλλοις δὲ φυσικῇ κράσει ἐγγίνεται ἡ τοιαύτη διάθεσις, καὶ νῦν τοῦτ' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται.

4) Ἡθ. Νικ. II, 8. 1150^b25. Φανεράν ἀντίφασιν πρὸς ταῦτα ἐνέχουσι τὰ ἐξῆς τῶν Ἡθ. Μεγ. Β, 6. 1203^a29: «ἔστι δὲ καὶ

περαιτέρω προβαίνων ὁ Ἀριστοτέλης τὴν σφοδρότητα ταύτην τῶν μελαγχολικῶν παραδέχεται ὡς ἀφορμὴν τῆς εὐστοχίας καὶ τῆς εὐφραντάστου αὐτῶν εὐκίνησιος.¹

Τοιαῦτα καὶ τὰ παρ' Ἀριστοτέλους περὶ ἐμπνεύσεως διδασκόμενα. Καθαρῶς ἐπιστημονικῇ μεθόδῳ καὶ ἐν τούτοις ἀκολουθήσας ὁ Σταγειρίτης προήχθη εἰς σαφῆ ὀρισμὸν τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς, ἣν ἐθεώρει ὡς ἔργον τῶν διανοητικῶν καὶ παθητικῶν ἅμα τῆς ψυχῆς δυνάμεων, μὴ ἀποκλείσας μὲν τῆς δημιουργικῆς στιγμαῆς τὸν ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ μηδὲ καὶ τοῦτον καὶ μόνον ἄνευ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἄλλης νοητικῆς παρασκευῆς νομίσας ἐπαρκῆς τοῦ ποιητοῦ ἐφόδιον.²

Ἡ προσαγωγή ἀμφοτέρων τῶν διδασκαλιῶν, τῆς τε πλατωνικῆς δηλονότι καὶ τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς τὸ φῶς τῆς καθ' ἡμᾶς καλλολογικῆς ἐπιστήμης παρέχει τὴν δέουσαν αὐτῶν ἐκτίμησιν.

Ὅτι ἀμφοτέροι οἱ φιλόσοφοι καθ' ὄλον ἐν γένει τὸ ζήτημα φαίνονται ἐξαρτώμενοι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῶν θρη-

ἀφρασίας δύο εἶδη, ἡ μὲν πρότρεπτική τις καὶ ἀπρονόητος καὶ ἐξαιφνης γιγνομένη..., ἡ δ' ἑτέρα οἷον ἀσθενική τις, ἡ μετὰ λόγον οὐσα τοῦ ἀποτρέποντος, ἐκείνη μὲν οὐδ' ἂν λίαν δόξειεν εἶναι ψεκτική· καὶ γὰρ ἐν τοῖς σπουδαίοις ἡ τοιαύτη ἐγγίγνεται, ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ ἐφύσει· ἡ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς». Κατωτέρω παρεξάγει καὶ τὰ πάθη ὡς αἴτια ἀρετῆς λέγων (Γ. 1206^b 19): «δεῖ γὰρ πρὸς τὸ καλὸν (συναφῆς πάλιν τῷ ἀγαθῷ) ὄρμην ἄλογον πρῶτον ἐγγίγνεσθαι (δ καὶ γίνεται) εἴθ' οὕτως τὸν λόγον ἔσπερον ἐπιψήφίζοντα εἶναι.»

1) Περὶ τῆς καθ' ὕπν. μαντ. 2. 464^a 32: «οἱ δὲ μελαγχολικοὶ διὰ τὸ σφόδρα, ὡς περ βάλλοντες πόρρωθεν, εὐστοχοὶ εἰσιν, καὶ διὰ τὸ μεταβλητικὸν ταχὺ τὸ ἐχόμενον φαντάζεται αὐτοῖς.» Πρὸλ. Brandis, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2, σ. 1163.

2) Ὁ Teichmüller, ἔνθ. ἀνωτ. II, σ. 430 παραλείπει σχεδὸν τὸν ἐνθουσιασμόν ἰσχυρίζομενος ὅτι: «das Kunstwerk sei nicht Sache des Wahnsinns, sondern der Kunstseinsicht bei gehör-

σκευτικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων δοξασιῶν,¹ ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκ τῆς γλώσσης² καὶ τῶν συγχρόνων ἰδεῶν, αἰεῖποτε ταυτιζουσῶν τὸ καλὸν πρὸς τὸ ἀγαθόν,³ ὑπάρχει ἀναμφοισθήτητον. Ὁ δὲ λόγος τῆς διακρίσεως μεταξὺ τῆς δημιουργικῆς ἐν γένει ἐμπνεύσεως καὶ τῆς καθαρᾶς διασκέψεως ἀπορρέει ἐκ προϋποθέσεων ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων, ἀντιτασσόντων μὲν τὴν φαντασίαν, ὡς γνησίαν διανοητικὴν δύναμιν, πρὸς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς ὀρμὰς, ἀπονεμόντων δ' ἅμα αὐτῇ ὑποδεεστέραν θέσιν παρὰ τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν καὶ τὴν ἠθικὴν συνείδησιν.⁴

Καὶ τὰ ἐν τῷ Ἴωνι ἄλλως λεγόμενα, παρὰ τὴν διαμφοισθητουμένην τοῦ διαλόγου γνησιότητα, οὐδόλως μεταβάλλουσι τὸ πόρισμα τῶν ἀνωτέρω παραθέσεων.⁵ Ἐν

iger Künstlernatur.» Ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὰ κείμενα διδάσκουσι στενὴν τῆς ἰδιοφυΐας, διανοητικῆς ἐξέτης καὶ παθητικῆς διαθέσεως συνάρκειαν, ἥτις καὶ ἀποτελεῖ τὴν γνησίαν περὶ τοῦ προκειμένου γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρὸλ. Vahlen, Beiträg. z. Arist. Poetik, II, (Sitzb. d. k. Ak. d. Wiss. in Wien, d. phil.—hist. Cl. Band LII), σ. 129.

1) Πρὸλ. Hegel, Philos. d. Relig. II, σ. 98, Vischer, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2, § 434 σ. 446.

2) Steinhart, ἔνθ. ἀνωτ. I (Einl. in Hipp. d. Gröss.), σ. 49.

3) Laas, ἔνθ. ἀνωτ. II, σ. 125.

4) Ὡς ἐξῆς ἀνακεφαλαιοῦται τὸ αὐτὸ ζήτημα παρὰ Vischer, ἔνθ. ἀνωτ. II, 2, § 397, σ. 356: «Die Besonnenheit der Phantasie ist höchstes Bewusstsein, gehalten gegen die sinnliche Wahrnehmung, die Anschauung, die Einbildungskraft und auf der Willensseite gegen Trieb und sinnliche Leidenschaft; sie ist bewusstlos, gehalten gegen das reine Denken und die ethische, auf den Begriff des Gegenstandes gerichtete That.» Πρὸλ. M. Carriere, Aesth., I,³ σ. 452 καὶ ἐξ.

5) Ὁ K. F. Hermann (Gesch. u. Syst. d. plat. Philos., Heidelb. 1839, I, σ. 436) ὑπερασπίζων τὴν γνησιότητα τοῦ Ἴωνος καὶ ἀποκρούων (σ. 602, σημ. 262.) τὴν γνώμην τοῦ Müller (ἔνθ. ἀνωτ. I, 50), θεωροῦντος τὸν Ἴωνα ὡς συμπληρωματικὸν ἐπιλογον τοῦ Φαίδρου, ὁμολογεῖ μὲν τὴν παρ' ἀμφοτέροις τοῖς διαλόγοις κοι-

αὐτῷ ὑποτίθεται ἡ αὐτὴ τῆς ζητήσεως βάσις, ἡ ἀληθὴς περὶ ἐμπνεύσεως γνώμη τοῦ Πλάτωνος, ἀποδεχομένου μὲν τὴν ὑπέροχον ἀξίαν τοῦ θείου τούτου χαρισματός, μεμφομένου δὲ τῶν συγχρόνων ἐν γένει καλλιτεχνῶν ἀγνωσίαν μᾶλλον αὐτοῦ καὶ ἀποπειρωμένου συνδιαλλαγῆναι τινὰ τῆς τέχνης πρὸς τὴν ἐπιστήμην.¹ Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύεται καὶ ἡ ταυτότης τῆς ποιητικῆς καὶ τῆς τοῦ φιλοσόφου ἐμπνεύσεως, αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν ἀπαραιτήτου στοιχείου τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.² Καὶ αὐτὴ ἡ στιγμή τῆς δημιουργίας, ὡς περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, εὔρεν ἡγῶν παρὰ τοῖς νεωτέροις, οὐδ' ἀμφισβητεῖται ἡ ἀσυνήθης κατ' αὐτὴν ἔντασις τῶν νοητικῶν δυνάμεων ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς καλολόγων.³

νόητα τοῦ θέματος, ὡς ὀρμητικῶν ὁμοῦ τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ πρώτου ἐκλαμβάνει τὴν σωκρατικὴν ταυτότητα ἀληθοῦς τέχνης καὶ ἐπιστήμης. Τὴν περὶ βραχυδῶν ἄλλως γνώμην τοῦ Πλάτωνος δικαιολογεῖ καὶ ἡ γενικὴ αὐτῶν ἀδοξία. Ὁ Ξενοφῶν ἀπομνημονεύει δυσμενεστάτην κατὰ τούτων κρίσιν (Ἀπομν. IV, 2, 10: « τοὶς γὰρ τοὺς βραχυδῶν οἶδα τὰ μὲν ἔπει ἀκριβοῦντας, αὐτοὺς δὲ πᾶν ἡλιθίως ὄντας ». Πρβλ. Συμπ. III, 6), ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀποφαίνεται περὶ ἠθοποιῶν ὁμοίως, ἀρνούμενος αὐτοῖς ἀνωτέρων ἐν τῇ τέχνῃ διαμέρφωσιν (Ῥητορ. Γ'. I. 1404^a 15: ἔστι φύσεως τὸ ὑποκριτικὸν εἶναι καὶ ἀτεχνότερον, περὶ δὲ τὴν λέξιν ἔντεχνον).

1) Πρβλ. Steinhart, ἔνθ. ἀνωτ. I, σ. 11: Nach dieser Versöhnung zwischen Kunst und Wissenschaft, zwischen dem begeisterten Gefühl und dem ruhig prüfenden Verstande... hat Plato sein ganzes Leben hindurch gerungen.

2) Susemihl, Die genetische Entwicklung d. plat. Philos. Leipz., 1855, I, σ. 251: Die Begeisterung aller, auch des Philosophen eingeschlossen, ist in ihrem letzten Grunde dieselbe und, so lange dieser Gesichtspunkt ausschliesslich festgehalten wird, verschwindet der Abstand zwischen ihnen.

3) Παράλληλος τῇ πλατωνικῇ κατὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν σημασίαν φαίνεται ἡ ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Vischer περιγραφή (ἔνθ. ἀνωτ. II, 2, § 394, σ. 345): « Ein Schmerz der Trennung von der

Παρὰ τὴν ἀναγκαίαν διάκρισιν μεταξύ ἀληθοῦς καὶ κακῶς ἀσκουμένης τέχνης¹ ἀξία λόγου φαίνεται καὶ ἡ ἐπιδιωκομένη παρ' ἀμφοτέρων τῶν φιλοσόφων συνδιαλλαγῆ τῆς φαντασίας πρὸς τὴν διάσκεψιν, καὶ κατὰ τοῦτο προδραμόντων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης,² ἣτις παρὰ τελείου καλλιτεχνήματος ἀπαιτεῖ ἀκραιφνῆ ἐκδήλωσιν τῆς ἀβιάστου τοῦ αἰσθήματος ὑποταγῆς εἰς τὸ διανοούμενον πνεῦμα καὶ τοῦ ἀρμονικοῦ αὐτῶν καὶ σκοπίμου συνδυασμοῦ.³ Ἀλλὰ καὶ ἡ προϋπόθεσις τῆς ἰδιοφυίας διδάσκειται αὐταῖς λέξεσιν ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς καλολόγων,⁴ μετὰ δὲ τὴν οἰκείαν θεωρίαν παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει, ἐν συναφεῖα πρὸς τὴν ἀλόγιστον ἐκείνην ὀρμὴν ἐπί τε τὸ καλὸν ἅμα καὶ ἀγαθόν, οὐδὲν ὑπελείφθη τῇ

Behaglichkeit der gemeinen Welt, eine Angst der Geburt liegt wohl in diesem Zustande, aber auch die reinste Freude und Seligkeit der Entrückung aus der Breite des störenden Zufalls, des Erdenlebens schwerem Traumbild und der Vorempfindung des leise Werdenden.» Πρβλ. Rob. Zimmermann, Geschichte d. Aesth., Wien, 1858, σ. 70 καὶ ἐξ.

1) Bonitz, Plat. Stud.,² 1875, σ. 267, Steinhart, ἔνθ. ἀνωτ. II, σ. 240.

2) Scheiermacher (Vorles. üb. d. Aesth. (herausg. v. C. Lomatzsch), Berl. 1842, σ. 86: In den Momenten der Begeisterung und Besonnenheit ist der Begriff der Kunst enthalten, und wo diese beiden sind, da ist auch sie. Πρβλ. Hegel, Aesth., I,² σ. 355.

3) Ἡ περὶ τοῦ προκειμένου γνώμη τοῦ Kant ἐκτίθεται παρὰ H. Lotze, Gesch. d. Aesth. in Deutschland, Münch., 1868, σ. 423 ὡς ἐξῆς: Zum Behuf der Schönheit sei Reichthum und Originalität der Ideen weniger nöthig als die Angemessenheit der Einbildungskraft zu der Gesetzmässigkeit des Verstandes.

4) Hegel, ἔνθ. ἀνωτ. I,² σ. 357: Die Kunst fordert eine spezifische Anlage, in welcher auch ein natürliches Moment als wesentlich hineinspielt. Πρβλ. Susemihl, ἔνθ. ἀνωτ. I, σ. 246, II, 1, σ. 13 καὶ ἐξ.

νεωτέρα ἐπιστήμη, εἰμὴ ἡ ἀπλή ἀφ' ἐνός ἀναγωγὴ τῶν παλαιῶν διδασμάτων εἰς καλλογοικόν ἢ μάλλον ψυχολογικόν νόμον,¹ ἐξαρτῶντα τὴν παραγωγικὴν ὁρμὴν ἀμέσως ἀπὸ τῆς δεξιᾶς φύσεως ὡς ἀναγκαίαν ἐκδήλωσιν τῆς δημιουργικῆς μεγαλοφυΐας, καὶ ὁ ὀρισμὸς ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐμπνεύσεως διὰ τῆς ἀπηχίσεως τῶν ἐν τῷ Φαίδρω καὶ Συμποσίῳ ἀπαγγελλθέντων λόγων.²

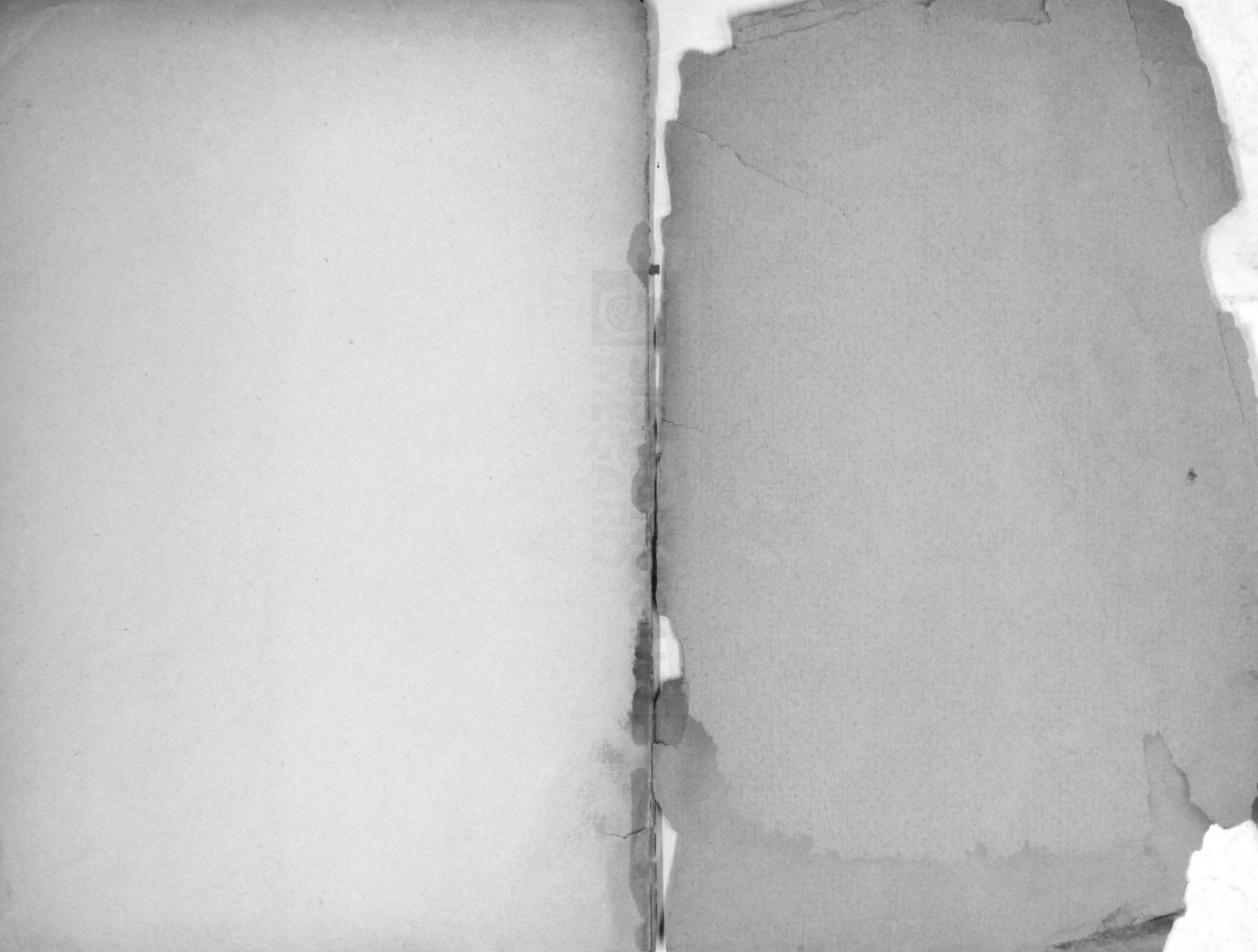
---

1) Schleiermacher, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 134: Wenn jemand behaupten wollte, es könnte in einem Menschen ein Talent sein ohne einen Trieb, es auszuüben, so würde ich es immer leugnen; denn dies scheint mir, im Widerspruch zu sein mit dem Begriff eines geistigen Lebens. Ὡς αὐτὸ τὸ ἀριστοτελικὸν δόγμα ἤγει καὶ ἡ ἐξῆς τοῦ R. Zimmermann (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 87 ἐν ὑποσημ.) ὑπόμνησις: Nicht dass es Instinkt ist, sondern dass er das Rechte trifft, heiligt den Instinkt. κτλ.

2) Κατὰ τὸν Hegel (ἐνθ. ἀνωτ. I,² σ. 362): Künstlerische Begeisterung ist nichts Anders, als von der Sache ganz erfüllt zu werden, ganz in der Sache gegenwärtig zu sein, und nicht eher zu ruhen, als bis die Kunstgestalt ausgeprägt und in sich abgerundet ist. Περὶλ. M. Carriere, ἐνθ. ἀνωτ. I,³ σ. 533 καὶ ἐξ.

☛ Ἐν σελ. 6, στίχ. 5, κάτωθ. διορθωθῆτω τὸ Geschichtlichen διὰ τοῦ Geschichtchen καὶ ἐν σελ. 7, στίχ. 18, κάτωτ. τὸ das nicht das διὰ τοῦ das nicht durch das.

MESSANO
SISMANOGGIO